

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Trestní odpovědnost

Bakalářská práce

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Veronika Kleinová**
Osobní číslo: **H21097**
Studijní program: **B0223A100005 Filosofie**
Specializace: **Filosofie**
Téma práce: **Trestní Odpovědnost**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie a religionistiky**

Zásady pro vypracování

Práce se zbývá tématem trestní odpovědnosti a způsobem jejího posuzování u činů spadajících do oblasti trestního práva. Toto posuzování vyvolává otázky o jeho morální ospravedlnitelnosti a o spravedlnosti následně přiděleného trestu. První část práce se bude zabývat definicí trestného činu, znaky skutkové podstaty, trestní odpovědnosti, protiprávnosti a společenské škodlivosti. Druhá část se zaměří na pojem trestní odpovědnosti osob a jejích podmínek, jako je například úmysl, znalost relevantních faktů nebo schopnost chápání a sebeovládání. Dále se bude věnovat rozdělení druhů trestní odpovědnosti. Cílem této práce je předložit ucelený výklad o základech trestní odpovědnosti. Výsledkem této bakalářské práce jsou úvahy *de lege ferenda*.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Duff, R. A., 2007, *Answering for Crime: Responsibility and Liability in the Criminal Law*, Oxford: Hart Publishing.

Edwards, James, "Theories of Criminal Law", me Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/criminal-law/>>.
Hart, H. L. A., 1968, *Punishment and Responsibility*, Oxford: Oxford University Press.

Hoskins, Zachary and Antony Duff, "Legal Punishment", me Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2022 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2022/entries/legal-punishment/>>.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Kamila Pacovská, Ph.D.**

Katedra filosofie a religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2023**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2025**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Mgr. Ondřej Krása, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlašuji:

Práci s názvem Trestní odpovědnost jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl/a jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 31. března 2025

Veronika Kleinová

Poděkování

Tímto bych ráda vyjádřila své upřímné poděkování paní Mgr. Kamile Pacovské, PhD., za odborné vedení a cenné rady při tvorbě této práce. Velmi si vážím veškerého času, ochoty a vstřícnosti, se kterou mě provázela celým procesem. Díky jejím hlubokým znalostem v oblasti filosofie jsem dokázala lépe porozumět tématu a její odborné připomínky výrazně přispěly k výsledné podobě této práce. Děkuji za motivaci, trpělivost a inspiraci, které mě vedly k dosažení uceleného a kvalitního výsledku. Bez jejího vedení by práce nikdy nedosáhla své současné úrovně.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá tématem trestní odpovědnosti z pohledu trestního práva s důrazem na její filozofické a morální aspekty. Zaměřuje se na analýzu různých forem záměru, lehkomyšlnosti a nedbalosti a zkoumá, jakým způsobem tyto formy ovlivňují právní posouzení trestného činu a následně určenou trestní odpovědnost. Důležitou součástí práce je rovněž zkoumání příčinné souvislosti mezi jednáním pachatele a škodlivým následkem, včetně otázky tzv. morální náhody, kdy podobné jednání vede k odlišným právním důsledkům na základě nepředvídatelných okolností. Dále se práce zabývá otázkou spoluviny, tedy případy, kdy na trestném činu participuje více osob, a otázkami ohledně obhajoby pachatelů, především rozdílem mezi ospravedlněním a omluvou. Součástí je také analýza zvláštních případů nedokončených trestných činů, jako jsou pokusy, spiknutí či pobízení, kde se posuzuje význam úmyslu pachatele nezávisle na konečném výsledku jeho jednání. Práce vychází zejména z filozofických úvah H.L.A. Harta a z teoretických přístupů Christophera Cowleyho a Nicolý Padfield, kteří se podrobně věnují otázkám trestní odpovědnosti z morálního a právního hlediska.

Klíčová slova

Trestní, odpovědnost, pachatel, záměr, nedbalost, lehkomyšlnost, morální náhoda, úmysl

Title

Criminal responsibility

Annotation

This bachelor's thesis considers the topic of criminal responsibility from the perspective of criminal law, emphasizing its philosophical and moral aspects. It focuses on the analysis of various forms of intention, recklessness, and negligence, examining how these forms affect the legal assessment of a crime and criminal responsibility. An important part of the thesis is also the study of causation between the perpetrator's actions and their harmful consequences, including the problem of moral luck, where similar actions lead to different legal outcomes due to unforeseeable circumstances. Furthermore, the thesis addresses the issue of complicity, namely cases involving multiple participants in a crime, and examines questions related to defences available to perpetrators, especially the distinction between justification and excuse. It also includes an analysis of special cases of inchoate offences, such as attempts, conspiracy, and incitement, considering the significance of the perpetrator's intent independently of the eventual outcome of their actions. The thesis primarily draws on the philosophical work of H.L.A. Hart and the theoretical accounts of Christopher Cowley and Nicola Padfield, who thoroughly examine criminal responsibility from both moral and legal perspectives.

Keywords

Criminal, responsibility, offender, intent, negligence, recklessness, moral luck, intention

Obsah

Úvod	9
1 Záměrné činy.....	12
1.1 Záměr	12
1.2 Záměr a motiv	13
1.3 Nepřímý záměr.....	14
1.4 Podmíněný záměr.....	15
2 Lehkomyslnost	17
2.1 Morální náhoda a lehkomylnost	18
3 Nedbalost	24
3.1 Mens rea	26
4 Příčina	28
5 Nedokonané trestné činy	31
6 Spoluvina	35
7 Obhajoba	39
7.1 Sebeobrana	42
7.2 Snížená odpovědnost.....	43
Závěr	47
Zdroje.....	50

Úvod

Tato práce se hlouběji zabývá trestní odpovědností a jejím filosofickým rámcem v oblasti anglosaského trestního práva. Analyzuje etický rozměr posuzování trestní odpovědnosti a klade si otázky ohledně ospravedlnění tohoto hodnocení. Ospravedlněním zde rozumíme morální důvody, které nás opravňují k tomu, abychom někomu přisouvali vinu nebo jej za jeho jednání trestali. Jinak řečeno, zabýváme se tím, zda a kdy je vůbec správné někoho činit odpovědným za určité jednání. Například pokud někdo způsobí dopravní nehodu z důvodu náhlé zdravotní indispozice, může být otázkou, do jaké míry je oprávněné mu klást za vinu škodu, kterou způsobil. Cílem je zjistit, jak se utváří morální ospravedlnitelnost kritérií, podle nichž hodnotíme trestní odpovědnost, a jaký vliv má tato ospravedlnitelnost na spravedlivé udělování trestů. Abychom mohli daný čin hodnotit jako trestný, musíme si nejdříve položit otázku, co trestný čin dle zákona je. K tomu nám slouží skutková postata trestného činu, která specifikuje prvky, po jejíž splnění lze někoho potrestat. Tím se otevírá prostor pro reflektovaný pohled na filosofické aspekty trestní odpovědnosti a následně přidělované spravedlnosti, která nemůže být oddělena od hlubších úvah o morálních a etických základech trestního práva.

Pokusím se zaměřit na filozofický rámc trestní odpovědnosti, přičemž vycházím zejména z úvah H.L.A. Harta, Christophera Cowleyho a Nicolý Padfieldové. Tito autoři se podrobně věnovali morálním a právním otázkám trestní odpovědnosti, rozlišování různých forem zavinění a důsledkům právního posuzování lidského jednání. Hart se soustředil na příčinnost, subjektivní odpovědnost a podmínky ospravedlnění či omluvy činů, zatímco Cowley a Padfield analyzovali, jak se právní teorie trestní odpovědnosti mimo jiné promítají do praxe.

Jedním z hlavních témat této práce je záměrné jednání a jeho právní důsledky. Právo tradičně rozlišuje mezi přímým úmyslem, nepřímým úmyslem a podmíněným záměrem, přičemž každá z těchto kategorií má zásadní vliv na to, jak je čin posuzován. Přímý úmysl znamená, že pachatel jednal s cílem způsobit konkrétní následek, zatímco nepřímý úmysl se vztahuje na situace, kdy pachatel nechtěl způsobit škodu, ale byl si vědom vysoké pravděpodobnosti, že jeho jednání k ní povede. Podmíněný úmysl nastává tehdy, pokud pachatel jedná s určitým cílem pouze za určitých podmínek. Hart ve svých úvahách upozorňuje, že právě tyto nuance hrají zásadní roli při stanovení viny a míry odpovědnosti pachatele. Úmyslné jednání představuje nejvyšší úroveň

odpovědnosti. Pokud někdo jedná s úmyslem způsobit škodu, právo na něj pohlíží jako na plně odpovědného za své jednání. Právo považuje úmysl za nejzávažnější formu viny, protože představuje vědomé rozhodnutí porušit zákon.

Lehkomyslnost se týká situací, kdy si pachatel uvědomuje riziko svého jednání, ale rozhodne se ho ignorovat. Tento přístup se v právu vyvíjel, přičemž se měnil pohled na to, jak by měla být lehkomylnost posuzována. Objektivní přístup považoval za rozhodující, zda by si riziko uvědomila rozumná osoba. Tento přístup byl však kritizován jako nespravedlivý, protože mohl vést k trestání i těch, kteří si riziko skutečně neuvědomili. Modernější subjektivní přístup naopak vyžaduje, aby si pachatel byl vědom možnosti způsobení škody, a přesto v jednání pokračoval. Lehkomyslnost je méně závažná než úmysl, ale stále vyjadřuje nezodpovědný přístup k právním normám a může vést k trestní odpovědnosti.

Nedbalost nastává, když pachatel nejednal úmyslně ani lehkomylně, ale jeho chování bylo natolik neopatrné, že porušil svou právní povinnost. Nedbalost může být běžná nebo hrubá, přičemž hrubá nedbalost může vést až k trestnímu stíhání. Hart se v této souvislosti zabývá otázkou, zda je spravedlivé trestat lidi, kteří si nebyli vědomi rizika svého jednání, ale měli by si ho být vědomi.

Další kapitola práce se věnuje příčinné souvislosti mezi jednáním pachatele a výsledkem činu. Právní řády obvykle požadují, aby mezi jednáním pachatele a škodlivým následkem existovala jasná spojitost. Ve své práci se budu věnovat otázce, jaké faktory by měly být při posuzování příčinné souvislosti brány v úvahu.

Důležitou částí trestní odpovědnosti je také spoluvina, tedy situace, kdy se na činu podílí více osob. Hodlám se věnovat otázce, do jaké míry by měl být spolupachatel trestán stejně jako hlavní pachatel, a zda je spravedlivé považovat za spolupachatele i ty, kteří se na činu nepodíleli přímo, ale pouze ho umožnili.

Poslední část práce se zaměřuje na obhajobu v trestním právu a její roli při určování odpovědnosti. Připravím rozlišení mezi ospravedlněním a omluvou, tedy mezi situacemi, kdy je jednání za určitých okolností přijatelné, jako je nutná obrana a situacemi, kdy je sice nezákonné, ale pachatel není plně odpovědný kvůli vnějším okolnostem, jako je snížená odpovědnost.

Cílem této práce je zkoumat trestní odpovědnost z širšího hlediska, tedy nejen jako právní otázku, ale i jako téma spojené s morálními a filozofickými úvahami. Práce

si klade za cíl ukázat, že trestní odpovědnost nelze hodnotit pouze podle skutkové podstaty činu, ale je nutné zohlednit úmysl, vědomí pachatele o následcích, příčinnou souvislost a možnosti obhajoby. Zkoumání těchto otázek přispívá k hlubšímu pochopení fungování trestního práva a jeho role ve společnosti.

1 Záměrné činy

Trestní právo je postaveno na zásadě odpovědnosti za jednání, která porušují právní normy a způsobují újmu jednotlivcům nebo společnosti. Hlavním předpokladem trestní odpovědnosti je míra zavinění pachatele, která se odráží v jeho mentálním nastavení vůči činu a jeho důsledkům. Christopher Cowley a Nicola Padfield ve své knize *Philosophy of Criminal Law* popisují, že základem pro pochopení různých forem zavinění je pojetí záměrných činů. Tyto činy slouží jako výchozí bod pro analýzu složitějších kategorií, jako jsou lehkomyšlnost a nedbalost, které se liší v úrovni vědomosti a úmyslu pachatele.¹

1.1 Záměr

Záměr vidí zákon jako nejhorší možný aspekt trestného činu, protože určuje, zda pachatel jednal s vědomím a cíleným rozhodnutím dosáhnout určitého výsledku. Podle Christophera Cowleyho a Nicolý Padfield v druhé kapitole jejich knihy je záměr zásadní pro posouzení trestní odpovědnosti, protože představuje úmyslné a vědomé jednání směřující k porušení právní normy.²

H.L.A. Hart v páté kapitole své knihy zmiňuje, že pro trestní odpovědnost je důležité nejen to, že obžalovaný spáchal čin zakázaný zákonem, ale také to, že tento čin spáchal se záměrem nebo s něčím, co se záměru podobá. Záměr je obvykle nezbytný pro odsouzení za závažné trestné činy, zejména vraždu, ale existují výjimky, kdy k trestní odpovědnosti postačí i nedbalost.³

Záměr se soustředí na to, co pachatel chtěl dosáhnout, a zůstává hlavním činitelem při rozlišování mezi různými stupni závažnosti trestného činu. Cowley a Padfield definují záměr jako vědomé rozhodnutí jednat určitým způsobem, přičemž záměr zahrnuje dvě základní kategorie: přímý úmysl a nepřímý úmysl. Přímý úmysl nastává, když pachatel jednoznačně zamýšlí způsobit určitý výsledek, například usmrtit jinou osobu. Naproti tomu nepřímý úmysl se vztahuje na případy, kdy pachatel ví, že jeho jednání pravděpodobně povede k vedlejším důsledkům, které nejsou jeho hlavním cílem, ale vědomě je akceptuje. Tento rozdíl je důležitý, protože přímý úmysl vždy směřuje k jasnému cíli, zatímco nepřímý úmysl zahrnuje akceptování téměř jistých

¹ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*. s. 14.

² Tamtéž s. 13.

³ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. s. 115.

vedlejších následků. Například pokud osoba A plánuje a provede vraždu osoby B s cílem zbavit se svědka, jedná s přímým úmyslem. Pokud však osoba A odpálí bombu v budově, aby způsobila materiální škody, ale ví, že přítomní lidé pravděpodobně zemřou, jde o nepřímý úmysl. Přestože smrt osob není hlavním cílem osoby A, je odpovědná za jejich smrt, protože vědomě akceptovala vedlejší důsledky svého jednání.⁴

Cowley a Padfield upozorňují, že právo tradičně odlišuje záměr od motivu. Zatímco záměr odpovídá na otázku „co pachatel zamýšlel udělat?“, motiv se ptá „proč to udělal?“. Ignorování motivu umožňuje právo posuzovat trestní odpovědnost na základě věcných důkazů o pachatelově úmyslu, ale může vést k opomenutí hlubších morálních otázek. Například pachatel, který jedná z nesobeckých důvodů, jako je asistovaná sebevražda, může mít záměr způsobit smrt, ale jeho motivace je odlišná od pachatele, který jedná ze ziskových důvodů.⁵

Záměr tedy tvoří jádro trestní odpovědnosti, protože představuje vědomé směřování k dosažení konkrétního výsledku. Toto rozdělení nejen rozlišuje mezi závažností různých trestných činů, ale také zdůrazňuje význam mentálního nastavení pachatele při určování jeho odpovědnosti.⁵

1.2 Záměr a motiv

Podle Cowleyho a Padfield se záměr a motiv rozlišují jako dva odlišné, ale vzájemně propojené prvky trestního práva. Záměr se zaměřuje na to, co pachatel chtěl svým jednáním dosáhnout, tedy na konkrétní výsledek, zatímco motiv vysvětluje, proč k tomuto jednání došlo. Záměr je rozhodující při stanovení odpovědnosti, zatímco motiv bývá často méně důležitý pro určení viny.⁵

Motiv na rozdíl od záměru vyjadřuje důvody, které pachatele k činu vedly. I když motiv není obvykle rozhodující pro stanovení viny, může hrát roli při interpretaci činu nebo při určování trestu. Například v případě vraždy nemá motiv, ať už jde o pomstu nebo finanční zisk, vliv na samotné zjištění, že pachatel jednal úmyslně. Nicméně v určitých situacích, jako jsou nenávistné trestné činy, je motiv zásadní při posuzování závažnosti činu. Motiv může také sloužit jako polehčující okolnost, například pokud pachatel jednal ze soucitu, jak je tomu v případech asistované sebevraždy.⁶

⁴ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 14.

⁵ Tamtéž s. 15.

⁶ Tamtéž s. 16.

Záměr a motiv spolu souvisejí, ale plní odlišné role. Například pokud někdo ukradne jídlo, jeho záměrem je krádež, ale motivem může být hlad. Z hlediska trestního práva je hlavní záměr, který ukazuje, zda pachatel jednal vědomě a cíleně. Motiv však může pomoci pochopit širší souvislosti jeho jednání a ovlivnit výši trestu, zejména pokud poskytuje kontext, který činí jednání pochopitelnějším.⁷

Motivy založené na zájmu o druhé jsou typické třeba pro Robina Hooda, který by i přes své nejlepší úmysly stejně skončil ve vězení. „Pokud někdo úmyslně spáchá trestný čin, i když s nejlepším úmyslem (např. Robin Hood), je stále vinen a měl by být odsouzen.“⁷

Tento příklad ukazuje, že zatímco záměr má v trestním právu přímý dopad na hodnocení odpovědnosti, motiv často zůstává v pozadí. Přesto však motiv může poskytovat důležité vodítko k pochopení pachatelova jednání a může ovlivnit rozhodování o trestu v případech, kdy je nutné zohlednit etické nebo sociální okolnosti činu. Tento přístup zohledňuje lidské jednání a potřebu, aby trestní právo reflektovalo nejen právní normy, ale také morální a společenské hodnoty.⁷

1.3 Nepřímý záměr

Nepřímý záměr je podle Cowley a Padfield popsán jako situace, kdy pachatel nejedná s přímým úmyslem způsobit konkrétní výsledek, ale zároveň si je vědom, že tento výsledek je prakticky nevyhnutelným důsledkem jeho jednání. Tento typ záměru se zaměřuje na případy, kdy pachatel vedlejší důsledky svého činu vědomě akceptuje, i když nejsou jeho hlavním cílem.⁸

Hart rozebírá rozdíl mezi přímým úmyslem a nepřímým úmyslem na příkladu, kdy je určité jednání zamýšleno jako nevyhnutelný důsledek činu, který pachatel uskutečnil za jiným účelem. Popisuje, že v trestním právu není pro vznik trestní odpovědnosti vždy nutné, aby obžalovaný zamýšlel způsobit konkrétní následek. Někdy stačí, že pachatel předvídal možnost vzniku tohoto následku. To se týká například případů, kdy pachatel jednal s vědomím, že jeho čin pravděpodobně povede k újmě, i když jeho primárním cílem nebylo někoho zabít či zranit.⁹

⁷ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 17.

⁸ Tamtéž s. 22.

⁹ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. s.120.

Představme si že, někdo vědomě plánuje vypít velké množství vína večer před pracovním dnem. Je si přitom dobře vědom, že to téměř jistě povede k silné kocovině následujícího rána. Ačkoli cílem osoby není mít kocovinu, ale spíše si užít večer, výsledná kocovina je vedlejším důsledkem, který byl jasně předvídatelný a prakticky jistý. Pokud tato osoba kvůli kocovině přijde pozdě do práce a podá špatný výkon, nemůže se vymlouvat na to, že neměla v úmyslu být neschopná. Tato odpovědnost plyne z jejího vědomí o téměř jistém důsledku, který její jednání přinese.⁹

Nepřímý záměr nám tedy umožňuje uvažovat o složitých situacích. V nichž dobré úmysly, které vedou k pozitivním výsledkům, s sebou nesou i riziko negativních vedlejších účinků. V takových situacích se lidé zabývají významem rozlišení mezi samostatnými záměry a vedlejšími účinky a mírou, do jaké mohou být lidé odpovědní za nezamýšlené, ale předvídatelné důsledky svého jednání.¹⁰

1.4 Podmíněný záměr

Podmíněný záměr je podle Cowleyho a Padfield, definován jako úmysl jednat pouze za určitých podmínek, které musí nastat, aby byl tento úmysl realizován. Podmíněný záměr se vyznačuje tím, že pachatel svůj záměr podmiňuje konkrétními okolnostmi, což může komplikovat otázku trestní odpovědnosti, pokud se tyto okolnosti nenaplní. Rozlišení podmíněného záměru je založeno na rozdílu mezi „externími“ a „interními“ podmínkami. Externí podmínky jsou faktory nezávislé na pachateli, které ovlivňují jeho rozhodnutí jednat, například dostupnost určitých prostředků nebo situace v okolí. Interní podmínky naopak vyžadují, aby si pachatel na základě určité situace teprve vytvořil jasný úmysl. Tento rozdíl zdůrazňuje variabilitu v uvažování pachatele a zvyšuje složitost právní analýzy. Podmíněný záměr často obsahuje implicitní nebo explicitní podmínky, což ztěžuje jeho rozlišení od jiných forem záměru.¹¹

Hart se v tomto textu zabývá doktrínou dvojího účinku, která rozlišuje mezi přímým zabitím a činem, který má smrt jako vedlejší následek. Doktrína se používá zejména v katolické etice k odlišení případů, kdy je dovoleno zachránit život těhotné ženy za cenu života plodu, od případů, kdy to dovoleno není. Kritizuje nejednoznačnost této doktríny na příkladu chirurgického zákroku: odstranění dělohy s plodem (pokud žena trpí rakovinou) je považováno za přípustné, zatímco kraniotomie plodu k záchraně

¹⁰ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 24.

¹¹ Ob citaci

rodičky je zakázána. Přitom v obou případech je smrt plodu vedlejším důsledkem, nikoli přímým cílem. Ve své knize příliš nerozděluje nepřímý záměr od podmíněného stejně jako v právní praxi se často stírá hranice mezi těmito dvěma pojmy, zejména pokud jde o situace, kdy pachatel jedná s vědomím, že jeho čin může způsobit negativní následek, i když tento následek není jeho hlavním cílem. V těchto případech může být záměr interpretován jako podmíněný, protože pachatel připouští možnost vzniku škodlivého výsledku za určitých okolností.¹²

Americký investigativní reportér Chris Hansen ve svých pořadech, zejména v pořadu *To Catch a Predator*, použil podmíněný záměr, aby odhalil skutečné záměry lidí, kteří se pokoušeli seznámit s nezletilými za nevhodným účelem. V pořadu Hansen spolu s týmem reportérů a policistů vytvořil scénáře, v nichž dospělí projeví zájem o setkání s nezletilými prostřednictvím online komunikace. Důležité bylo vyvrácení podmíněného záměru díky explicitním textovým zprávám, jelikož osoby, které se dostavily na místo setkání, často zapíraly svůj záměr. Ve chvíli, kdy daný člověk porušil zákon zasláním explicitní textové zprávy nezletilé osobě, a ještě přijel na místo domluveného setkání, jeho záměr přestal být podmíněný a mohl být zatčen. Z tohoto příkladu můžeme tedy jako interní podmínku vzít seznámení se s nezletilým a externí podmínku psaní explicitních a jinak nevhodných zpráv.

Podmíněný záměr se často vyskytuje u situací, kdy si pachatel ponechává možnost ustoupit. To může vést k otázce, zda je spravedlivé trestat stejně někoho, kdo by trestný čin spáchal pouze za určitých podmínek, a někoho, kdo byl rozhodnutý od začátku.

Obecně podle Harta platí, že pokud jde o otázku záměrného ublížení, právo obvykle považuje pachatele za vinného, pokud předvídal škodlivý následek. Podmíněný záměr tedy pomáhá rozlišovat mezi těmi, kdo se skutečně rozhodli trestný čin spáchat, a těmi, kdo si nechávají otevřenou možnost. Podle něj by měl být tento typ úmyslu brán stejně vážně jako přímý záměr, protože odráží ochotu pachatele porušit zákon, pokud k tomu nastanou vhodné podmínky.¹³

¹² HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law.*, s. 123.

¹³ Tamtéž s. 119

2 Lehkomyslnost

Podle Cowleyho a Padfield je lehkomyslnost popsána jako situace, kdy pachatel vědomě ignoruje významné a neopodstatněné riziko, které jeho jednání může způsobit. Na rozdíl od nedbalosti, která je charakterizována absencí vědomí o riziku, lehkomyslnost zahrnuje vědomé rozhodnutí jednat navzdory tomu, že si je pachatel vědom potenciálních škodlivých důsledků. Lehkomyslnost je často definována jako „vědomé přehlížení rizika“. Pachatel si je vědom existence rizika, chápe jeho povahu, ale rozhodne se jej ignorovat nebo jej podcenit. Například: „Pokaždé když se dostaneme do auta, riskujeme, i když dodržujeme všechny dopravní předpisy.“¹⁴

Třetí kapitola knihy rozlišuje mezi subjektivní a objektivní interpretací lehkomyslnosti. Subjektivní přístup se zaměřuje na pachatelovo vědomí o riziku, zda si byl konkrétně vědom, že jeho jednání může způsobit škodu. Objektivní přístup naproti tomu posuzuje, zda by rozumná osoba v pachatelově situaci považovala jeho jednání za riskantní a neopodstatněné. Lehkomyslnost se liší od úmyslu tím, že pachatel nejedná s cílem způsobit škodu, ale vědomě riskuje, že škoda nastane. Zároveň je závažnější než nedbalost, protože zahrnuje vědomé rozhodnutí ignorovat riziko. Trestní právo používá tento záměr k řešení případů, kdy pachatel jedná s určitou mírou lhostejnosti k důsledkům svého jednání, což často odhaluje jeho postoj k ostatním a k možným škodám.¹⁵

Jedním z důležitých problémů u lehkomyslnosti je otázka tzv. „morální náhody“. Dva lidé mohou jednat stejně lehkomyslně, například řídit vysokou rychlostí v obydlené oblasti. Pokud jeden z nich náhodou nikoho nezraní, zatímco druhý srazí chodce, jejich trestní odpovědnost se liší, a to navzdory tomu, že jejich úmysl a jednání byly stejné. Tato otázka vyvolává debaty o tom, zda je spravedlivé trestat pachatele odlišně na základě následků, které nemuseli plně kontrolovat.¹⁶

Hart porovnává lehkomyslnost a nedbalost. U lehkomyslnosti si člověk uvědomuje riziko, ale přesto jedná, zatímco u nedbalosti si ho neuvědomuje, ačkoli by měl. Ukazuje, že v právní praxi je rozlišení mezi úmyslem a bezohledností často

¹⁴ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 26.

¹⁵ Tamtéž s. 26-27.

¹⁶ Tamtéž s. 29.

neprůkazné, protože pro trestní odpovědnost je důležité, zda pachatel předpokládal pravděpodobnost následku.¹⁷

V závěru se Hart zamýšlí nad tím, jak je lehkomyšlnost posuzována. Zastává názor, že podmínky jsou nezbytné pro spravedlivé trestní právo, protože podporují individuální odpovědnost a poskytují uspokojení z odpovědného jednání.¹⁸

Celkově lehkomyšlnost ukazuje, jak moc byl člověk ochoten akceptovat riziko. Právní systém by měl být pečlivý při hodnocení těchto činů, protože jinak může docházet k nespravedlivým trestům. Hlavní otázkou zůstává, jaký trest je spravedlivý pro někoho, kdo si byl vědom nebezpečí, ale rozhodl se ho ignorovat.

2.1 Morální náhoda a lehkomyšlnost

Morální náhoda a lehkomyšlnost jsou dva důležité pojmy, které pomáhají pochopit, proč lidé někdy dostanou různé tresty za podobné činy. „I když se morální náhoda zdá být oxymóronem, každodenní úsudky naznačují, že fenomén morálního štěstí přece jen existuje.“¹⁹ Představme si příběh Amal a Bettiny, jak jej popisují Cowley a Padfield. Obě osoby zapálily obsah odpadkového koše. Amala měla štěstí – její požár zůstal pod kontrolou a nezpůsobil žádnou větší škodu. Bettina však takové štěstí neměla. Její požár se rozšířil na dům, což způsobilo rozsáhlé škody. Přestože obě jednaly stejně lehkomyšlně, právo trestá Bettinu přísněji kvůli důsledkům jejího činu. Lehkomyšlnost znamená, že člověk vědomě riskuje, že jeho jednání může mít špatné následky. Amala i Bettina věděly, že zapálení koše je riskantní. Obě mohly předvídat, že požár by se mohl rozšířit a způsobit další škody. Amala měla prostě štěstí, že k ničemu vážnému nedošlo, zatímco Bettinino jednání vedlo k požáru, který poškodil dům. Tento rozdíl, který vznikl pouze na základě náhody, se nazývá morální náhoda. Právo ale nezohledňuje jen záměr nebo lehkomyšlnost pachatele, ale i skutečné následky, které z jeho činu vyplynuly. Proto je Bettinin trest mnohem přísnější než Amalin. Morální náhoda se stává ještě zjevnější, když si představíme, že Bettinin požár by nejen zničil dům, ale také způsobil smrt člověka uvnitř. Někdo by mohl tvrdit, že Bettina měla jen smůlu, protože nemohla vědět, že v domě někdo bude. Rodina oběti by ale pravděpodobně

¹⁷ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law.*, s. 117.

¹⁸ Tamtéž s. 48.

¹⁹ NELKIN, Dana K. Moral Luck. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2025 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). Online. 26.1.2004, 20.1.2025. Dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2025/entries/moral-luck/>>. [cit. 2025-02-14].

nesouhlasila. Vnímali by Bettinu jako odpovědnou, protože vědomě riskovala, že její jednání může vést k tragédii. A i když Bettina nechtěla nikoho zabít, její rozhodnutí zapálit koš v blízkosti domu ukazuje na bezohlednost, která si zaslouží trest. Zásadní otázkou je, zda by měl být člověk trestán pouze za svůj úmysl a jednání, nebo i za důsledky, které z něj vyplynou, i když tyto důsledky nemohl plně ovlivnit. Bettina možná nemohla kontrolovat, kam se požár rozšíří, ale měla kontrolu nad svým původním rozhodnutím koš zapálit. Právo tak od Bettiny očekává, že si bude vědoma rizika, které její činy přinášejí, a že se takovým činům vyhne. Tímto způsobem je lehkomyšlnost hodnocena nejen podle úmyslu, ale i podle následků. Příběh Amaly a Bettiny ukazuje, že trestní právo bere v úvahu jak lehkomyšlné přijetí rizika, tak výsledky, které z toho vyplynou. Amala měla štěstí, že její čin nezpůsobil větší škody, ale Bettina, která čelila stejnému riziku, ale měla horší následky, je trestána přísněji. Tento rozdíl je příkladem morální náhody, která nás nutí zamýšlet se nad tím, jak právo hodnotí odpovědnost za rizikové chování.²⁰

Hart rozebírá otázku, v jakém bodě se jednání pachatele stává trestným, pokud zůstává nedokončené. Zdůrazňuje, že trestní odpovědnost za pokus by neměla být pouze odrazem konečného výsledku činu, ale měla by vycházet i z mentálního nastavení pachatele a jeho úmyslu. Tvrdí, že pokus o trestný čin by měl být trestán podle závažnosti samotného úmyslu, a nikoliv jen podle toho, zda čin byl úspěšně dokončen nebo ne. Hart také polemizuje nad morálním aspektem pokusů o trestný čin. Podle něj existuje paradox: pokud se dvě osoby pokusí o vraždu a jedna uspěje, zatímco druhá selže kvůli šťastné náhodě, měla by být druhá osoba potrestána méně přísně jen proto, že měla smůlu nebo narazila na neočekávanou překážku? Hart zdůrazňuje, že tento přístup může vést k nespravedlnostem, protože trestní právo by nemělo být založeno na „štěstí“ nebo „smůle“, ale na posouzení úmyslu a nebezpečnosti jednání.²¹

Hart ve své knize rozebírá trestní systém, přičemž upozorňuje na to, jak tyto faktory ovlivňují trestní odpovědnost pachatelů. Zatímco lehkomyšlnost označuje situaci, kdy si člověk je vědom rizika svého jednání, ale přesto se rozhodne pokračovat, morální náhoda odkazuje na skutečnost, že výsledek činu může být ovlivněn náhodnými okolnostmi, které pachatel nemohl kontrolovat. Trestní právo však často hodnotí právě důsledky činu, což může vést k paradoxním situacím. Hart zmiňuje, že běžným rysem

²⁰ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 29-30.

²¹ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. s. 129.

trestního práva je posuzovat přísnost trestu nejen podle úmyslu, ale i podle následků jednání. Dva pachatelé mohou spáchat stejný čin se stejným mentálním nastavením, ale pokud v jednom případě jejich čin povede k vážným následkům a v druhém nikoliv, mohou být potrestáni rozdílně. Příkladem může být situace zmiňovaná výše, kdy dva lidé zapálí odpadkový koš, v jednom případě oheň sám uhasne, zatímco ve druhém se rozšíří na budovu a způsobí velké škody. Právní systém přesto obvykle považuje druhý případ za závažnější, přestože úmysl obou pachatelů byl totožný.²²

Představme si další situaci, pokud například někdo střílí do davu, ale nikoho nezasáhne, může být potrestán mírněji než ten, kdo vystřelí stejným způsobem, ale náhodou někoho smrtelně zraní. Hart v této souvislosti klade otázku, zda je spravedlivé, aby trestní odpovědnost závisela na náhodných okolnostech, které pachatel nemohl ovlivnit. Tvrdí, že právo by nemělo být založeno na „štěstí“ nebo „smůle“, ale spíše na hodnocení úmyslu a nebezpečnosti jednání. Jinými slovy, pokud se dva pachatelé dopustili stejně riskantního jednání, ale pouze jeden způsobil vážný následek, měla by být jejich odpovědnost hodnocena stejně.²³

Hart také vyvolává otázky o spravedlnosti a odpovědnosti. Pokud je někdo potrestán přísněji jen proto, že měl „smůlu“, znamená to, že trestní právo nehodnotí pouze úmysl a zavinění, ale také důsledky, které pachatel často nemůže plně kontrolovat. To může vést k situacím, kdy lidé, kteří se dopustili stejně lehkomyšlného jednání, ale s různými výsledky, čelí odlišným trestům, což je podle Harta problematické z hlediska spravedlnosti.²⁴

Lehkomyšlnost hraje v této debatě důležitou roli, protože je právně i morálně považována za závažnější než nedbalost. Zatímco u nedbalosti si člověk neuvědomuje riziko, které vytváří, u lehkomyšlnosti si pachatel riziko uvědomuje, ale přesto se rozhodne pokračovat v jednání. V některých případech může být lehkomyšlnost považována téměř za ekvivalent úmyslu, protože pachatel vědomě přijímá možnost, že jeho čin povede k negativním důsledkům. Například řidič, který vědomě projede vysokou rychlostí přes obytnou zónu, si musí být vědom rizika, že může někoho srazit. Pokud se nehoda nestane, může být obviněn pouze z dopravního přestupku, ale pokud

²² HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law.*, s. 135.

²³ Ob citaci

²⁴ Tamtéž s. 134.

srazí a zabije chodce, může čelit obvinění ze zabití z lehkomyšlnosti. To opět ukazuje, jak morální náhoda ovlivňuje právní hodnocení chování.²⁵

Hart v závěru této úvahy připouští, že právní systém se často snaží reflektovat morální intuice společnosti, které přirozeně více reagují na následky činu než na samotný úmysl. Přesto se domnívá, že přehnané spoléhání na výsledky činu místo na samotné jednání může vést k nespravedlnostem. Trestní právo by proto mělo hledat rovnováhu mezi odpovědností za úmyslné nebo lehkomyšlné jednání a uznáním toho, že následky činu mohou být často ovlivněny náhodnými faktory. Morální náhoda a lehkomyšlnost spolu tedy úzce souvisejí, protože odrážejí hlavní otázku: měl by být pachatel potrestán podle svého úmyslu, nebo podle toho, jaké následky jeho jednání mělo? Tato otázka zůstává jedním z největších filozofických i právních problémů v trestním právu a dodnes vyvolává diskuse mezi právníky i teoretiky práva.²⁶

Filozofové navrhli různé přístupy k řešení problému morální náhody. Někteří zůstávají skeptičtí vůči morální náhodě a tvrdí, že bychom měli odmítnout její platnost a trvat na striktním principu práva. Jiní naopak přijímají morální náhodu jako nevyhnutelnou součást lidského života a argumentují, že naše morální hodnocení musí reflektovat faktory, které jednotlivec nemůže ovlivnit. Přijetí morální náhody by však znamenalo zásadní revizi toho, jak chápeme morální odpovědnost.²⁷

Osobně považuji lehkomyšlnost za morálně problematickou především tehdy, pokud jde o situace, kde pachatel vědomě vystavuje druhé lidi nebezpečí, které je zjevné, předvídatelné a známé, například řízení automobilu v opilosti nebo pod vlivem jiných návykových látek. V těchto případech pachatel aktivně ignoruje jasné a široce známé riziko, a proto by měl být považován za plně odpovědného za případné škodlivé následky. Naopak případy, kdy někdo jedná bez vědomí či možnosti rozpoznat závažnost rizika například člověk založí oheň za bezpečných okolností a požár se rozšíří zcela nepředvídatelným způsobem, vnímám jako situace, kde by odpovědnost měla být výrazně omezená nebo žádná. Trestní právo by mělo jasně rozlišovat mezi jednáním, kdy pachatel mohl a měl předvídat rizika (jako právě v případě řízení v opilosti), a těmi,

²⁵ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law.*, s. 147.

²⁶ Tamtéž s. 148.

²⁷ NELKIN, Dana K. Moral Luck. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2025 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). Online. 26.1.2004, 20.1.2025. Dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2025/entries/moral-luck/>>.

kde takové předvídání bylo prakticky nemožné. A proto si myslím, že je důležité přidat dodatečné informace o nebezpečném řízení.

Cowley přirovnává tento model odpovědnosti k případu epileptika, který se rozhodne řídit, přestože ví, že by mohl dostat záchvat. Pokud ke ztrátě kontroly nad vozidlem skutečně dojde, může být odpovědný za následky, protože si byl vědom rizika předem. Podobný přístup se aplikuje na intoxikaci, člověk, který ví, že po požití alkoholu je náchylný k násilnému chování, ale přesto se rozhodne pít, může být považován za odpovědného.²⁸

Nebezpečné řízení je trestným činem, který ukazuje, jak může být lehkomyšlnost v trestním právu posuzována objektivně, bez ohledu na to, zda si pachatel skutečně uvědomoval všechna rizika svého jednání. Lehkomyšlnost je obecně chápána jako forma neúmyslného zavinění, kdy si pachatel je vědom možnosti škodlivého následku, ale přesto v jednání pokračuje, protože věří, že k němu nedojde. V případě nebezpečného řízení se však právo často odklání od subjektivního hodnocení a pracuje s objektivním standardem. To znamená, že jednání řidiče je posuzováno podle toho, zda by jiný rozumný a opatrný člověk považoval jeho chování za nebezpečné.²⁹

Podle Cowleyho a Padfield je nebezpečné řízení specifickou kategorií lehkomyšlného jednání, protože nemusí být nutně spojeno s úmyslem ohrozit ostatní. Právní systémy, jako například anglický, vycházejí z objektivního hodnocení situace a nezkontrolují, zda si řidič byl vědom rizika, ale pouze to, zda jeho jednání bylo z pohledu běžného řidiče nebezpečné. Tento přístup umožňuje trestat i ty řidiče, kteří si riziko neuvědomili, ale podle objektivního standardu ho měli a mohli předpokládat.³⁰

V praxi se nebezpečné řízení nejčastěji objevuje v případech, kdy řidič jedná bez přímého úmyslu způsobit škodu, ale přesto se chová riskantně. Příkladem může být jízda pod vlivem alkoholu, výrazné překračování rychlosti, nebezpečné předjíždění nebo ignorování dopravního značení. Ve všech těchto situacích může být řidič shledán odpovědným za nebezpečné řízení, a to i v případě, že nedošlo k žádné nehodě. Pokud však v důsledku takového jednání dojde ke smrtelnému zranění, může být kvalifikace činu zpřísněna na způsobení smrti nebezpečným řízením.³¹

²⁸ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 38.

²⁹ Tamtéž s. 35.

³⁰ Ob citaci

³¹ Tamtéž s. 26.

Nebezpečné řízení je příkladem lehkomyšlného chování, které se v právu posuzuje podle objektivních měřítek. I když lehkomyšlnost obvykle znamená, že si člověk uvědomuje riziko, u nebezpečného řízení se odpovědnost často určuje podle toho, zda bylo jednání zvenčí vnímáno jako nebezpečné. Tento přístup se snaží najít rovnováhu mezi odpovědností řidiče a skutečností, že rizika na silnici nejsou vždy jasně předvídatelná.³²

³² COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction* s. 35.

3 Nedbalost

Podle čtvrté kapitoly knihy od Cowleyho a Padfield je nedbalost popsána jako situace, kdy pachatel nejedná s úmyslem způsobit škodu, ale přesto způsobí újmu nebo neplní své povinnosti, protože selhal v rozpoznání či zhodnocení rizika, které by měl být schopen vnímat. Na rozdíl od lehkomyšlnosti, která zahrnuje vědomé ignorování rizik, je nedbalost charakterizována absencí vědomí o riziku tam, kde by si jej pachatel měl být vědom. Podle knihy je podstatou nedbalosti otázka, co by měl rozumný člověk v dané situaci udělat, vědět nebo rozpoznat.

Nedbalost zahrnuje například selhání v zapamatování si existujících skutečností, v ověření důležitých informací nebo v konzultaci s ostatními tam, kde to bylo na místě. Na rozdíl od úmyslného jednání nebo lehkomyšlnosti se nedbalost často nepojí s jasným záměrem či volbou jednat určitým způsobem. Pachatel často ani neví, že jedná způsobem, který může vést ke škodlivým následkům, což ale neomlouvá jeho odpovědnost. Jedním z příkladů uvedených v knize je případ Adomako [1993], kde anesteziolog během operace přehlédl, že pacientovi vypadla trubice s kyslíkem, což vedlo k pacientově smrti. Přestože neměl žádný úmysl způsobit škodu, soud dospěl k závěru, že měl povinnost sledovat stav pacienta a přístrojů, a jeho selhání v této povinnosti představovalo závažnou nedbalost. Tento příklad ilustruje, jak může být nedbalost posuzována jako kriminální, pokud jsou následky závažné a jednání pachatele představuje „zásadní odklon“ od standardu očekávaného chování.³³

Nedbalost je často spojena s rolí nebo funkcí, kterou pachatel zastává, například jako lékař, řidič nebo rodič. Míra odpovědnosti se pak odvíjí od toho, jaké povinnosti měl pachatel vůči ostatním a jak závažně tyto povinnosti porušil. Například u profesionálů, jako jsou lékaři, existuje vysoký standard péče, který musí být dodržen, a porušení tohoto standardu může vést k závažným následkům jak v trestním, tak v občanském právu.³⁴

Hart popisuje, jak nedbalost funguje v trestním právu a jak souvisí s odpovědností člověka za jeho činy. Vysvětluje, že nedbalost se liší od úmyslného jednání nebo vědomého riskování. U úmyslu pachatel vědomě směřuje ke konkrétnímu výsledku, zatímco při vědomém riskování si člověk uvědomuje nebezpečí, ale rozhodne se ho

³³ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 41.

³⁴ Tamtéž s. 40.

ignorovat. U nedbalosti si pachatel neuvědomuje, že jeho jednání může způsobit škodu, přestože by si to uvědomit měl.³⁵

Hart říká, že právní systémy často trestají činy spáchané z nedbalosti. Například v anglickém právu může být někdo potrestán za nepozornou jízdu autem, i když nechtěl způsobit nehodu. V takových případech se nezkoumá, zda řidič měl v úmyslu někoho zranit, ale spíše to, zda jednal dostatečně opatrně. Někteří právníci, například Jerome Hall, však nesouhlasí s tím, že by se měla trestat nedbalost. Tvrdí, že trestní právo by mělo postihovat jen činy, které byly úmyslné nebo kdy si člověk byl vědom rizika. Podle nich je nespravedlivé trestat lidi za něco, co si neuvědomili, protože trestní odpovědnost by měla být založena na tom, zda měl člověk vnitřní záměr spáchat trestný čin.³⁶

Hart na druhou stranu říká, že existují situace, kdy je trestání nedbalosti oprávněné. Zejména když jde o hrubou nedbalost, která se liší od běžné nepozornosti tím, že člověk jedná natolik lehkovážně, že představuje vážné nebezpečí pro ostatní. Jako příklad uvádí dělníka, který hází tašky ze střechy, a tím způsobí smrt, protože se neujistil, že pod ním nikdo neprochází. V takových případech je podle něj správné, aby byl pachatel odpovědný, protože svou nepozorností vážně ohrozil životy ostatních. Hart se také zamýšlí nad tím, zda je správné trestat lidi za činy, které nebyly úmyslné. Tvrdí, že trestní právo by mělo vždy posuzovat, nakolik byl pachatel odpovědný za své jednání. I když někdo nechtěl způsobit škodu, stále by měl nést odpovědnost, pokud jednal způsobem, který byl zjevně nebezpečný. Společnost totiž očekává, že lidé budou dodržovat určitý základní standard opatrnosti, zvláště pokud vykonávají povolání nebo činnosti, kde jejich chyba může mít vážné následky.³⁷

V závěru docházím k tomu, že nedbalost je složitá kategorie trestního práva, protože je potřeba pečlivě rozlišovat mezi situacemi, kdy někdo jednal jen lehkovážně, a těmi, kdy byla jeho nepozornost natolik velká, že si zaslouží trest. Přestože není snadné určit hranici mezi běžnou a hrubou nedbalostí.

³⁵ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. s. 150.

³⁶ Tamtéž s. 36.

³⁷ Tamtéž s. 149.

3.1 Mens rea

Abychom lépe pochopili význam těchto trestných činů musíme si rozebrat subjektivní stránky trestného činu známé jako mens rea (zavinění). Jak jsme si již vysvětlili nejvážnější formou zavinění je záměr dále lehkomyšlnost a nakonec nedbalost. Specifickou kategorií je objektivní odpovědnost, která nevyžaduje žádnou formu mens rea. To znamená, že pachatel může být odpovědný za trestný čin, aniž by jednal úmyslně, lehkomyšlně nebo nedbale. Tato myšlenka se často používá u přestupků a deliktů spojených s veřejnou bezpečností, například v oblasti dopravních přestupků nebo regulací ochrany životního prostředí. Cowley a Padfield tvrdí, že objektivní odpovědnost je výjimkou z běžného chápání trestní odpovědnosti a měla by být uplatňována pouze tam, kde je to odůvodněné veřejným zájmem.³⁸

Hart rovněž usuzuje, že trestní právo by mělo brát ohled nejen na skutečné vědomí pachatele, ale také na jeho objektivní schopnost a příležitost si důsledky jednání uvědomit. Taktéž by podle něj právo mělo být spravedlivé a mělo by jasně rozlišovat případy, kdy je pachatel schopen své jednání ovládat a posoudit jeho důsledky, od případů, kdy k tomu reálně není schopen kvůli například duševním či jiným okolnostem.³⁹

Představme si situaci, ve které Adam způsobil smrt Lukáše. Jak bude jeho odpovědnost posuzována, záleží na tom, co si Adam v dané chvíli myslel a jaký měl úmysl.

Pokud Adam Lukáše nenáviděl a rozhodl se ho zabít, vědomě na něj namířil zbraň a vystřelil, jednal s přímým úmyslem. Znamená to, že si jasně přál Lukášovu smrt a jeho jednání bylo zaměřeno na dosažení tohoto cíle. V takovém případě by byl odpovědný za vraždu.

Jiná situace nastane, pokud Adam nechtěl Lukáše přímo zabít, ale chtěl ho pouze zavraždit a vystřelil těsně vedle něj. Pokud si přitom uvědomoval, že existuje vysoká pravděpodobnost, že kulka zasáhne Lukáše a způsobí jeho smrt, a přesto svůj čin provedl, jedná se o nepřímý úmysl. I když jeho prvotním cílem nebylo Lukáše usmrtit, věděl, že jeho jednání k tomu téměř nevyhnutelně povede. Proto by byl stále odpovědný za vraždu.

³⁸COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 1-2.

³⁹HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. s. 152.

V případě, že Adam pouze bezmyšlenkovitě vystřelil při oslavě do vzduchu, aniž by zamýšlel někoho zasáhnout, ale jeho kulka nešťastnou náhodou trefila Lukáše, hovoříme o lehkomyšlnosti. Adam si sice neuvědomoval konkrétní následky svého jednání, ale věděl, že existuje možnost, že může někomu ublížit, a přesto tento risk podstoupil. V takovém případě by byl odpovědný za usmrcení z lehkomyšlnosti.

Pokud Adam omylem vystřelil, protože si myslel, že jeho zbraň není nabitá, ale nedostatečně zkontroloval její stav, pak se jedná o nedbalost. V tomto případě Adam nechtěl nikomu ublížit a ani si nebyl vědom, že jeho jednání je nebezpečné, ale měl být opatrnější. Za tuto neopatrnost by mohl být odpovědný za zabití z nedbalosti.

Pokud psychicky nemocný Adam, nenáviděl Lukáše ve stavu psychotické epizody a následně Lukáše zabil. Adamova trestní odpovědnost by mohla být omezena nebo vyloučena kvůli jeho psychickému stavu. V takovém případě by soud musel zvážit, zda byl Adam v době činu schopen chápat nebezpečnost svého jednání.

V některých případech trestní právo nezkoumá úmysl pachatele vůbec. Pokud Adam vlastní střelnici a kvůli selhání bezpečnostních opatření dojde ke smrtelnému incidentu, může být odpovědný i přesto, že sám nikoho nezabil ani úmyslně neporušil pravidla. Taková situace spadá pod objektivní odpovědnost, která se často uplatňuje v případech spojených s veřejnou bezpečností nebo dohledem nad nebezpečnými činnostmi.

Každá z těchto situací má jinou právní kvalifikaci, přestože výsledek smrt Lukáše je stejný. Trestní právo proto nehodnotí pouze samotný čin, ale také vnitřní postoj pachatele v okamžiku činu. Zda jednal úmyslně, vědomě riskoval následky svého jednání, nebo byl pouze neopatrný, určuje míru jeho odpovědnosti a následnou právní kvalifikaci činu.

4 Příčina

Trestní právo se snaží rozlišovat mezi situacemi, kdy je vztah mezi činem a následkem jasný, a situacemi, kdy do hry vstupují další faktory. Otázka příčiny v trestním právu tedy není vždy jednoznačná a nelze ji zjednodušit pouze na přímý vztah mezi činem a následkem. Je nutné posuzovat, do jaké míry měl pachatel kontrolu nad tím, co se stalo, a zda bylo možné předvídat následky jeho jednání. Příčinná souvislost hraje důležitou roli při určení trestní odpovědnosti, zejména u závažných trestných činů, jako je zabití nebo vražda. Podle Christophera Cowleyho a Nicolý Padfield je podstatou příčiny identifikace spojení mezi činem a jeho následkem. Tento proces zahrnuje otázku, zda by následek (např. smrt) nastal i bez jednání pachatele a zda je tedy jednání pachatele „nezbytnou příčinou“ tohoto následku.⁴⁰

Například si představme případ pachatele, který úmyslně poškodí brzdový systém auta oběti. Pokud následně oběť zemře při dopravní nehodě způsobené selháním brzd, považuje se jednání pachatele za příčinný faktor smrti. Na druhou stranu, pokud by k nehodě došlo kvůli nečekané přírodní události, která neměla žádnou souvislost s poškozením brzd, příčinná souvislost mezi jednáním pachatele a smrtí by byla zpochybněna.⁴¹

Další příklad z oblasti trestního práva ilustruje složitosti příčinné souvislosti: pokud pachatel umístí bombu na palubu letadla s cílem poškodit náklad a získat pojistné plnění, a tato bomba zároveň způsobí smrt pilota, pak se pachatelovo jednání hodnotí nejen jako příčina materiální škody, ale také jako příčina smrti. Důležité je zde, že pachatel věděl o vysoké pravděpodobnosti smrti pilota a vědomě toto riziko přijal.⁴²

Příčinná souvislost také otevírá filozofické otázky, zejména pokud jde o svobodu jednání a odpovědnost. Trestní právo předpokládá, že lidé mají schopnost jednat svobodně a jsou odpovědní za své činy, pokud se mohli rozhodnout jinak. To zahrnuje analýzu nejen toho, co pachatel udělal, ale i toho, co mohl udělat, aby škodlivému následku zabránil. Například řidič, který řídí pod vlivem alkoholu, se vědomě vystavuje riziku, že způsobí nehodu, a tím i následný trestněprávní postih.⁴³

⁴⁰ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 53-56.

⁴¹ Tamtéž s. 59.

⁴² Tamtéž s. 22.

⁴³ Tamtéž s. 13.

Někdy je posouzení příčinné souvislosti mezi činem a následkem problematické. Představme si situaci, kdy někdo omylem shodí z okna květináč, který zasáhne kolemjdoucího do hlavy a vážně ho zraní. Zraněný je převezen do nemocnice, ale tam odmítne život zachraňující transfúzi z náboženských důvodů a později na následky zranění zemře. V takovém případě vyvstává otázka, zda příčinná souvislost mezi původním činem a smrtí oběti stále trvá, nebo zda byla přerušena rozhodnutím samotné oběti. Právní posouzení zde stojí na rozlišení, zda šlo o přirozený a předvídatelný řetězec událostí, nebo zda oběť svým nepředvídatelným chováním vytvořila novou příčinu smrti, která přetrhla původní příčinnou souvislost. Pokud by například k úmrtí došlo výlučně v důsledku rozhodnutí oběti, které nebylo běžné ani rozumně předvídatelné, může být právně i morálně sporné přičítat smrt původnímu původci nehody.

Podobné dilema vzniká i v případě drogových trestných činů. Představme si, že dealer prodá heroin uživateli, který si látku aplikuje v obvyklé dávce, ale následně zemře na předávkování kvůli nečistotám v látce nebo své individuální přecitlivělosti. Otázkou je, zda existuje přímá příčinná souvislost mezi činem dealera a smrtí uživatele, nebo zda byl řetězec příčiny a následku narušen okolnostmi, které dealer nemohl předvídat. Na jedné straně lze tvrdit, že prodej nelegální drogy je nebezpečný sám o sobě, a tudíž nese dealer odpovědnost za možné následky, včetně smrti. Na druhé straně však může obhajoba argumentovat, že samotné úmrtí bylo způsobeno specifickým rozhodnutím uživatele, například pokud smíchal heroin s jinými látkami nebo si aplikoval dávku navzdory varování. V takovém případě může být příčinná souvislost mezi činem dealera a smrtí oběti právně sporná a vzniká otázka, zda uživatelovo jednání nepředstavovalo přerušování této souvislosti. Právo zde stojí před úkolem vyhodnotit, zda smrt byla přímým a předvídatelným důsledkem prodeje drogy, nebo zda šlo o následky natolik mimořádné či nepředvídatelné, že příčinná souvislost byla narušena a odpovědnost se posouvá jinam podobně jako v případě odmítnutí léčby.

Christopher Cowley a Nicola Padfield zkoumají otázku příčinné souvislosti v případech drogového dealerství, přičemž rozlišuje mezi globálním a lokálním přístupem k odpovědnosti.⁴⁴

⁴⁴ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction* s. 61.

Konstatují že, lze odpovědnost drogového dealera za smrt uživatele hodnotit ze dvou pohledů. Na globální úrovni lze argumentovat, že pokud by tento konkrétní dealer odmítl drogu prodat, uživatel by ji pravděpodobně získal od jiného zdroje. V tomto smyslu dealer není nezbytnou podmínkou pro smrt oběti, protože k ní mohlo dojít i bez jeho přičinění. Naopak, na lokální úrovni je situace jiná. Jelikož tento konkrétní dealer prodal tuto konkrétní dávku drogy oběti, byl posledním článkem v řetězci událostí, které vedly k jejímu předávkování. V tomto smyslu lze usoudit, že bez jeho prodeje by k předávkování nedošlo tímto konkrétním způsobem a v tomto konkrétním okamžiku.⁴⁵

Dále spekuluje, zda by všechny případy drogového dealerství nemohly být chápány jako společná trestná činnost, zejména pokud dealer vědomě prodává drogy osobám s vážnou závislostí. V některých situacích by mohl být dealer považován za spolupachatele, pokud například aktivně pomáhal s aplikací drogy nebo vědomě dodal dávku, která byla nadměrná a vedla k smrti. V těchto případech by mohl být obviněn například z hrubé nedbalosti vedoucí k usmrcení. Také zabývají otázkou, jak právo vnímá etickou odpovědnost dealerů. Tradičně platí, že právo chrání autonomii dospělých osob, což znamená, že pokud si uživatel drogu dobrovolně podá, dealer obvykle nenese odpovědnost za jeho smrt. Nicméně, pokud by bylo prokázáno, že dealer hrál aktivnější roli v aplikaci drogy nebo věděl o obzvlášť nebezpečné dávce, jeho odpovědnost by mohla být větší. Budoucí vývoj práva by mohl přinést větší důraz na etickou odpovědnost dealerů, zejména v případech závislosti.⁴⁶

Podle mého názoru by trestní právo mělo umět rozlišovat mezi případy, kdy pachatel skutečně způsobil škodu přímým jednáním, a případy, kdy jeho jednání mělo na výsledek jen okrajový nebo zprostředkovaný vliv. Pokud by právo hodnotilo příčinnou souvislost čistě mechanicky, bez ohledu na okolnosti a kontext, mohlo by snadno dojít k nespravedlivým rozhodnutím. Za důležité považuji to, aby při posuzování odpovědnosti hrála roli nejen samotná otázka příčiny v technickém slova smyslu, ale i to, za jakých podmínek čin proběhl a zda pachatel mohl důsledky svého jednání rozumně předvídat. Příčinná souvislost v trestním právu není jen otázkou faktu, ale i hodnocení, a právě v tom by měla spočívat rozumná rovnováha mezi objektivní odpovědností a spravedlností vůči jednotlivci.

⁴⁵ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction* s. 62.

⁴⁶ Tamtéž s. 63.

5 Nedokonané trestné činy

Nedokonané trestné činy podle šesté kapitoly knihy Cowleyho a Padfield zahrnují jednání, která směřují ke spáchání trestného činu, avšak k jeho dokonání nedojde. Tyto činy zahrnují zejména pokus, spiknutí a pobízení. Každý z těchto typů představuje odlišnou formu jednání, která má potenciál způsobit škodu, i když nedosáhne svého zamýšleného výsledku. Trestní právo se snaží najít rovnováhu mezi ochranou společnosti a spravedlivým posuzováním jednotlivých případů.⁴⁷

Hart popisuje situace, kdy se pachatel pokusil o trestný čin, ale z nějakého důvodu ho nedokončil. Do této kategorie spadají pokusy o trestný čin, spiknutí a podněcování k trestné činnosti. Hart se věnuje tomu, jak právo přistupuje k těmto případům a zda by měli být pachatelé trestáni stejně jako ti, kteří čin dokončili. Podle něj by se při rozhodování o trestu za nedokonané trestné činy mělo více přihlížet k úmyslu pachatele a jeho aktivitám směřujícím k trestnému činu než k tomu, zda byl čin dokonán. Tento přístup by umožnil spravedlivější posuzování odpovědnosti a zabránil by situacím, kdy pachatel unikne trestu jen proto, že byl zadržen dříve, než mohl čin dokončit.⁴⁸

Pokus nastává v situaci, kdy pachatel podnikne konkrétní kroky vedoucí k páčání trestného činu, avšak tento čin není dokonán. Typickým příkladem může být situace, kdy pachatel zamíří střelnou zbraň na oběť a zmáčkne spoušť, ale zbraň selže. V takovém případě je pachatel i přesto odpovědný za pokus o vraždu, protože jeho úmysl byl jasně projeven a podložen konkrétními kroky směřujícími ke spáchání trestného činu. Hart se zabývá otázkou, zda je správné trestat neúspěšné pachatele mírněji než ty, kteří svůj čin dokonali. Pokud například dva lidé plánují vraždu a jeden uspěje, zatímco druhý selže kvůli nepředvídaným okolnostem, je možné říct, že druhý jednal méně závažně? Hart se přiklání k názoru, že trest by měl být založen na úmyslu a jednání pachatele, nikoliv pouze na tom, zda se mu podařilo čin dokončit. Náhoda by neměla hrát rozhodující roli v určování viny.⁴⁹

Důležitou otázkou zůstává: Jaká je hranice mezi přípravou a pokusem? Pokud někdo například plánuje vykrást banku, pořídí si masku a zbraň, ale je zatčen ještě před vstupem do budovy, je otázkou, zda už lze jeho jednání považovat za trestné. Některé právní systémy požadují, aby pachatel podnikl konkrétní kroky k provedení činu,

⁴⁷ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 65.

⁴⁸ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. s. 128.

⁴⁹ Tamtéž s. 129.

zatímco jiné považují už samotnou přípravu za dostatečný důvod k trestní odpovědnosti. Hart tvrdí, že by se nemělo rozlišovat mezi těmi, kteří byli při páčání zločinu přerušeni náhodnými okolnostmi, a těmi, kterým se podařilo svůj čin dokončit, protože jejich odhodlání a úmysl byly stejné.⁵⁰

Další situací, kterou právo řeší, je spiknutí, tedy dohoda mezi dvěma nebo více osobami o spáchání trestného činu. I když se čin nakonec neuskuteční, samotná dohoda může být považována za trestnou, protože ukazuje, že účastníci byli připraveni jednat nezákonně. Spiknutí je často spojováno s organizovaným zločinem nebo terorismem, kde už samotné plánování může představovat ohrožení společnosti.

Hart se ptá, zda je spravedlivé trestat lidi za činy, které ještě nebyly spáchány, nebo zda by trestní právo mělo postihovat pouze skutečné škody, které již nastaly.⁵¹

Christopher Cowley a Nicola Padfield řeší problematiku nedokonaných pokusů v trestním právu. Zabývají se otázkou, zda by měl být pachatel trestán za pokus o trestný čin, pokud jeho čin ve skutečnosti nemohl vést k zamýšlenému výsledku. Právní systémy přistupují k této otázce různě, některé kladou důraz na úmysl pachatele, zatímco jiné posuzují, zda jeho jednání skutečně vytvořilo nějaké nebezpečí. Podle Cowleyho a Padfieldové mohou nemožné pokusy vzniknout v několika různých situacích, přičemž každá z nich vyvolává specifické právní otázky.⁵²

Prvním typem nedokonaného pokusu je situace, kdy pachatel se pokusí spáchat trestný čin, ale vnější okolnosti mu v jeho dokonání zabrání. Příkladem může být atentátník, který vystřelí na svou oběť, ale v posledním okamžiku náhodný poryv větru odchýlí střelu, nebo zloděj, který se pokusí otevřít trezor, ale netuší, že v něm nejsou žádné peníze. Podle Cowleyho a Padfieldové by takové případy měly být považovány za trestné stejně jako běžný pokus, protože pachatel objektivně vytvořil nebezpečí a jednal s úmyslem trestný čin spáchat.⁵³

Další kategorií nedokonaného pokusu je situace, kdy pachatel použije nefunkční nebo nevhodný nástroj, aniž by si toho byl vědom. Například pokud se někdo pokusí otrávit jinou osobu, ale podá jí neškodnou látku v domnění, že jde o smrtící jed, jeho úmysl je jasný, přestože čin nemohl být dokonán. Právní otázkou zde je, zda by měl být

⁵⁰ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. s. 129.

⁵¹ Ob citaci

⁵² COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction* s. 69.

⁵³ Tamtéž s. 70.

pachatel souzen za pokus o vraždu, přestože objektivně nevytvořil žádné skutečné riziko. Podle Cowleyho a Padfieldové britské právo od přijetí Criminal Attempts Act 1981 tento typ nedokonaného pokusu považuje za trestný, protože klade důraz na úmysl spáchat trestný čin, nikoliv na skutečnou možnost jeho dokonání.⁵⁴

Zajímavější kategorií nedokonaného pokusu je situace, kdy pachatel věří, že páchá trestný čin, ale ve skutečnosti k němu nedochází. Tento případ ilustruje rozhodnutí britského soudu ve věci Shivpuri (1987), kdy muž věřil, že pašuje heroin, ale ve skutečnosti převážel neškodný prášek. Přesto byl odsouzen za pokus o pašování drog, protože jeho úmysl byl nebezpečný, ačkoliv skutková podstata činu nebyla naplněna. Cowley a Padfield argumentují, že tento přístup reflektuje subjektivistický pohled na trestní odpovědnost, kdy důraz je kladen na záměr pachatele, nikoliv na skutečnost, zda mohl čin dokonat. Kritici tohoto přístupu však varují, že může vést k absurdním rozsudkům, například pokud někdo vezme svůj vlastní deštník v domnění, že krade cizí, mohl by být teoreticky obviněn z pokusu o krádež, přestože ve skutečnosti nic neodcizil.⁵⁵

Extrémním příkladem nedokonaného pokusu je situace, kdy pachatel věří, že může někomu ublížit pomocí metody, která nemůže fungovat. Pokud se například někdo pokusí zabít jinou osobu pomocí voodoo magie, stojí trestní právo před otázkou, zda je takový člověk nebezpečný a měl by být trestán, nebo zda je jeho jednání natolik absurdní, že nemůže být právně postihováno. Cowley a Padfield argumentují, že právo by mělo hodnotit nebezpečnost pachatele spíše než samotnou absurditu jeho metody, protože člověk, který věří, že voodoo nefunguje, by mohl v budoucnu použít efektivnější způsob vraždy.⁷⁰

Závěrem autoři poukazují na to, že nedokonané pokusy představují komplikovanou oblast trestního práva, kde se střetávají různé filozofické přístupy. Některé právní systémy, jako například britský, se přiklánějí k subjektivnímu přístupu, který trestá už samotný úmysl spáchat trestný čin, i když je jeho dokonání nemožné. Jiné právní tradice kladou větší důraz na objektivní nebezpečnost činu a odmítají trestat pachatele, pokud žádné skutečné nebezpečí nevzniklo.⁵⁶

⁵⁴ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 70.

⁵⁵ Tamtéž s. 72.

⁵⁶ Tamtéž s. 70.

Další otázkou je pobízení k trestnému činu, kdy někdo podněcuje jiného ke spáchání zločinu, ale dotyčný čin nakonec neprovede. Například pokud někdo přesvědčuje jiného, aby se dopustil vraždy, ale ten si to na poslední chvíli rozmyslí, měl by být ten, kdo ho k tomu přemlouval, trestán? Trestní právo v těchto situacích často stojí na hranici mezi ochranou společnosti a osobní svobodou. Je nutné rozhodnout, zda samotné pobízení k trestnému činu představuje takové ohrožení, že si zaslouží trest, nebo zda by odpovědnost měla být omezena jen na případy, kdy byl čin skutečně spáchán.⁵⁷

Nedokonané trestné činy jsou tématem trestního práva, které se týkají situací, kdy je pachatel připraven porušit zákon, ale k dokonání činu nakonec nedojde. Přestože neexistuje jednoznačná odpověď na otázku, jak by měly být tyto činy trestány, je důležité, aby právní systém nehodnotil pachatele pouze podle výsledku jejich jednání, ale také podle jejich skutečného záměru a toho, jak daleko ve svém jednání došli.⁵⁸

⁵⁷ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 77.

⁵⁸ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. s. 128.

6 Spoluvina

Spoluvina znamená, že člověk může být potrestán za trestný čin, i když ho sám nespáchal, ale nějakým způsobem pomohl nebo se na něm podílel. Cowley a Padfield v sedmé kapitole vysvětlují, že existuje několik způsobů, jak se někdo může stát spolupachatelem. Může například přímo pomáhat pachateli, třeba tím, že mu poskytne nástroje ke vloupání. Může ho také podporovat psychicky, například ho povzbuzovat k činu. Další možností je, že mu dá rady nebo ho navede, jak zločin spáchat. Nakonec může trestný čin také sám naplánovat nebo někoho najmout, aby ho provedl.⁵⁹

Hart ve svém textu nepopisuje spoluvinu jako situaci, kdy se osoba stává odpovědnou za trestný čin, i když ho sama přímo nevykonala. Místo toho se zaměřuje na právní odpovědnost a odpovědnost za škodu v různých právních systémech. V moderním trestním právu je odpovědnost za jednání zaměstnance vzácná. Naopak v občanském právu je běžné, že lidé musí platit náhradu škody způsobené jinými osobami, zejména svými zaměstnanci. Hart dále poukazuje na to, že právní odpovědnost může vzniknout i bez přímého zavinění. Například v angloamerickém právu může být člověk odpovědný za škodu způsobenou nebezpečnými věcmi, které uniknou z jeho vlastnictví, i když tento únik nezpůsobil on ani jeho zaměstnanci. Podobně může být zaměstnavatel odpovědný za zranění zaměstnanců způsobené vadným zařízením, i když závadu nemohl předem zjistit. Hart rozlišuje mezi pojmy odpovědnost a odpovědnost za škodu. Přestože se v mnoha kontextech tyto pojmy používají téměř zaměnitelně, Hart zdůrazňuje, že v právní teorii mají odlišný význam. Odpovědnost v právním smyslu znamená možnost být potrestán nebo donucen k náhradě škody, což se liší od přímé účasti na trestném činu nebo úmyslného přispění k jeho uskutečnění.⁶⁰

Například pokud majitel továrny vlastní velkou nádrž s chemickou látkou, která je potenciálně nebezpečná, pokud unikne. I když majitel osobně nádrž nekontroluje a údržbu provádí jeho zaměstnanci, může být podle zákona odpovědný za případné škody, pokud by látka unikla a způsobila ekologickou havárii.

Soudní praxe ukazuje, že právní systémy přistupují k otázce spoluviny různými způsoby. V případě *National Coal Board v. Gamble* (1959) soud rozhodl, že pokud někdo poskytne prostředky k trestnému činu s vědomím, že budou použity k

⁵⁹ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 79.

⁶⁰ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law.*, s. 216.

nezákonnému účelu, může být považován za spolupachatele, i když se sám neúčastnil samotného aktu. Tento rozsudek naznačuje, že odpovědnost za spoluvinu nemusí vždy vyžadovat aktivní podporu činu, ale může se vztahovat i na pasivní umožnění trestné činnosti. Například pokud obchodník prodá zbraň člověku, o kterém ví, že ji chce použít k vraždě, může být spolupachatelem, i když se samotné vraždy neúčastnil.⁶¹

V anglickém právu dlouho platilo pravidlo, že pokud dva lidé společně plánovali trestný čin a jeden z nich spáchal jiný, vážnější čin, mohl být za něj potrestán i druhý, pokud mohl předpokládat, že k tomu dojde. Například pokud dva lidé šli spolu loupit a jeden z nich přitom zabil prodavače, mohl být ten druhý odsouzen za vraždu, i když nikoho nezabil. Tento přístup se ale změnil v roce 2016 v případě *Jogee*, kde soud rozhodl, že samotné předpokládání činu nestačí. Teď je potřeba dokázat, že spolupachatel skutečně chtěl, aby k závažnějšímu činu došlo.⁶²

Dále se řeší otázka, zda se za spoluvinu považuje i pomoc po spáchání trestného činu, například ukrývání pachatele, poskytování falešného alibi nebo umožnění jeho útěku. V minulosti byl například řidič únikového vozu po loupeži často považován za spolupachatele, ale v moderním právu se tato situace mnohdy hodnotí jako samostatný trestný čin, například napomáhání pachateli nebo maření spravedlnosti. Zákonodárci a soudy dnes více rozlišují mezi těmi, kteří pomáhali pachateli přímo při provádění trestného činu, a těmi, kteří mu pomáhali až po jeho dokonání.⁶³

Například si představme situaci, kdy trojice mladíků plánuje žhářský útok na prázdný sklad. Jeden opatří benzín, druhý stojí na hlídce a třetí skutečně vnikne dovnitř a zapálí budovu. V důsledku požáru se však nečekaně zřítí střecha a zemře bezdomovec, který v budově přespával. Z pohledu trestního práva je důležité rozlišit, kdo o přítomnosti člověka uvnitř věděl, kdo mohl podobný vývoj předvídat, a jakou měl kdo reálnou kontrolu nad průběhem činu.

V právní teorii existují různé pohledy na to, jak široce by měla být spoluvina definována. Někteří právníci se přiklánějí k tomu, že odpovědnost by měla být omezena pouze na ty, kteří vědomě jednali s cílem pomoci pachateli. Jiní tvrdí, že odpovědnost

⁶¹ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 79.

⁶² Tamtéž s. 87.

⁶³ Tamtéž s. 88.

by měla zahrnovat i ty, kteří poskytli pomoc, i když si nemuseli být plně vědomi, jak jejich jednání přispěje ke spáchání trestného činu.⁶⁴

Christopher Cowley a Nicola Padfield popisují, jak trestní právo přistupuje ke konspiraci a spoluvině. Poukazují na to, že konspirace je specifická tím, že člověk může být potrestán už za pouhou dohodu na spáchání trestného činu, a to i v případě, že k němu nakonec nedojde. Tento přístup vychází z principu prevence, pokud se lidé dohodnou na trestném činu, existuje vysoké riziko, že ho skutečně uskuteční. Proto je trestní právo schopné zasáhnout již ve fázi plánování.⁶⁵

Jedním z problémů konspirace je otázka úmyslu a závaznosti dohody. Právo často trestá už samotné zapojení do konspirace, ale ne vždy bere v úvahu, zda měl člověk skutečně v úmyslu čín spáchat. Například v případě *R v. G and F (2013)* byli dva muži obviněni z konspirace, protože si online vyměňovali zprávy o únosu a zneužití dítěte, ale nikdy nepodnikli žádné konkrétní kroky k uskutečnění svého plánu. Nakonec byli zproštěni obvinění, protože nebylo prokázáno, že měli skutečný úmysl plán realizovat. Tento případ ukazuje, že hranice mezi konspirací a pouhou nezávaznou diskusí může být velmi tenká.⁶⁶

Cowley a Padfield dále vysvětlují, že v případě spoluviny může být někdy obtížné určit, kdo je za co odpovědný. Pokud například tři lidé plánují vykrást klenotnictví a každý z nich hraje jinou roli, jeden jde dovnitř s pistolí, druhý hlídá vchod a třetí poskytne únikové auto. Podle práva mohou být všichni tři považováni za stejně odpovědné, přestože jejich role byly velmi odlišné. Zákon zde vychází z toho, že všichni přispěli k uskutečnění trestného činu.⁶⁷

Autoři také upozorňují na případy, kdy člověk z konspirace vycouvá, ale přesto může být odsouzen. Pokud se někdo nejprve dohodne na spáchání trestného činu, ale později se rozhodne nepodílet se na jeho realizaci, může být stále považován za součást konspirace, pokud neprokáže, že se od plánu aktivně distancoval. To znamená, že pouhé rozhodnutí se nepodílet na činu nestačí k tomu, aby se člověk vyhnul odpovědnosti,

⁶⁴ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 79.

⁶⁵ Tamtéž s. 71.

⁶⁶ Tamtéž s. 74.

⁶⁷ Tamtéž s. 79.

musí například informovat policii nebo jinak zasáhnout, aby zabránil spáchání trestného činu.⁶⁸

Dále se také zabývají otázkou spravedlnosti trestání konspirace. Tvrdí, že v některých případech může být přístup práva příliš přísný, protože netrestá pouze činy, ale i myšlenky. Například pokud se dva lidé dohodnou na trestném činu, ale nakonec si to rozmyslí a nic neprovedou, stále mohou být odsouzeni jen za samotnou dohodu. Tento přístup může vést k nespravedlivým důsledkům, zejména pokud jeden z účastníků konspirace měl jen malou roli nebo nevěděl o všech podrobnostech plánu.⁶⁹

Spoluvina není jednoduché téma, protože je nutné zohlednit různé okolnosti a úrovně zapojení. Někdy je obtížné stanovit hranici mezi aktivní podporou a pouhým vědomím o trestném činu. Právní systémy se snaží najít rovnováhu mezi tím, aby nebyli neprávem trestáni lidé, kteří se na zločinu podíleli jen okrajově, a zároveň zajistit, že ti, kteří pomáhali trestné činnosti vědomě a aktivně, neuniknou odpovědnosti.⁷⁰

Z mého pohledu má spoluvina v trestním právu důležité místo, protože umožňuje postihnout nejen toho, kdo trestný čin přímo vykonal, ale i ty, kteří mu k tomu pomohli nebo ho umožnili. Tím se spravedlnosti dostává i v případech, kdy by bez podpory dalších osob k samotnému činu vůbec nedošlo. Zároveň je ale podle mě nezbytné, aby trestní právo nepřistupovalo ke všem spolupachatelům stejně, ale zohledňovalo, jakým způsobem a v jakém rozsahu se kdo podílel. Není správné trestat stejně toho, kdo čin naplánoval a vědomě způsobil škodu, a toho, kdo měl jen okrajovou roli a nemohl plně domyslet důsledky. Právě schopnost rozlišovat mezi jednotlivými úrovněmi účasti je důležitá pro spravedlivé rozhodování a odpovědnost, která odpovídá reálnému podílu každého z účastníků.

⁶⁸ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 76.

⁶⁹ Tamtéž s. 72.

⁷⁰ Tamtéž s. 79.

7 Obhajoba

Obhajoba v trestním právu, jak ji popisují H.L.A. Hart a další autoři jako Christopher Cowley a Nicola Padfield, zahrnuje různé způsoby, jakými může obžalovaný popřít odpovědnost za trestný čin, i když je prokázáno, že skutkově spáchal čin zakázaný zákonem. Obhajoba v tomto kontextu se dělí na ospravedlnění a omluvy, přičemž každá z těchto kategorií má specifické podmínky a právní důsledky.

Podle Harta je obhajoba v trestním právu složkou, která umožňuje spravedlivé posuzování odpovědnosti pachatele. Zaměřuje se na otázku, proč a za jakých okolností může být člověk uznán za odpovědného za trestný čin, a klade důraz na spravedlivé přizpůsobení trestu, ale také individuálním okolnostem pachatele. Pojem odpovědnosti je mnohoznačný a může být interpretován různě v závislosti na filozofických přístupech, zejména v kontextu determinismu a svobodné vůle. Z tohoto důvodu není obhajoba v trestním právu jen otázkou vyhýbání se trestu, ale také prostředkem, který reflektuje základní hodnoty právního systému, jako jsou spravedlnost, individualizace odpovědnosti a respekt k lidské svobodě. Při posuzování odpovědnosti nelze ignorovat otázku úmyslu a okolnosti jednání. Spravedlivý právní systém by měl rozlišovat mezi přímým úmyslem, nepřímým úmyslem a situacemi, kdy je odpovědnost sporná, přičemž obhajoba v tomto kontextu slouží jako nástroj pro zohlednění těchto nuancí.⁷¹

Jedním z hlavních rozdílů v obhajobě je oddělení ospravedlnění a omluvy. Ospravedlnění znamená, že jednání, které by za normálních okolností bylo považováno za trestné, je v konkrétním případě považováno za přijatelné, protože existují zvláštní okolnosti, které ho činí oprávněným. Příkladem může být nutná obrana, kdy osoba koná tak, aby zabránila bezprostřednímu útoku na sebe nebo na jiné lidi. Trestní právo v takovém případě nevidí v jednání provinění, protože společnost uznává právo jednotlivce chránit svůj život a zdraví.⁷²

Oproti tomu omluva nepopírá, že čin byl špatný, ale argumentuje tím, že obžalovaný nebyl za daných okolností plně odpovědný. Příkladem může být situace, kdy někdo jednal pod nátlakem nebo byl v psychickém stavu, který mu znemožnil plně kontrolovat své jednání. Hart rozebírá, že v těchto případech není cílem trestního práva

⁷¹ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. s. 173.

⁷² Tamtéž s. 13.

schvalovat dané jednání, ale uznat, že lidská odpovědnost je podmíněna okolnostmi, v nichž se člověk nachází.⁷³

Christopher Cowley a Nicola Padfield v desáté kapitole své knihy zkoumají obhajobu v trestním právu z právního i filozofického hlediska. Obhajoba není pouze technickou záležitostí právního procesu, ale odráží otázky týkající se odpovědnosti a spravedlnosti. Trestní právo se nezabývá pouze tím, zda došlo ke spáchání činu, ale také tím, zda byl čin spáchán způsobem, který odpovídá tomu, co lze považovat za morálně a právně závadné. Právo se tak snaží vyvážit subjektivní a objektivní pohled, tedy jak obžalovaný situaci vnímal a jak by ji hodnotil průměrný člověk.⁷⁴

Dalším důležitým bodem je otázka emocí a sebekontroly. V některých případech může být obhajoba založena na tom, že obžalovaný jednal v afektu a nebyl schopen plně ovládnout své jednání. To může vést ke snížení trestu, ale zároveň existuje obava, že by právní systém mohl být příliš shovívavý k těm, kteří se nechají unést vztekem, nebo jinými emocemi. Diskutuje se, zda by měl být vztek považován za polehčující okolnost, nebo zda je spíše známkou nebezpečného chování.⁷⁵

Představme si ženu, která po několik let čelí psychickému i fyzickému násilí ze strany svého partnera. Žije v trvalém strachu, je izolovaná od přátel i rodiny a zcela závislá na muži, který ji neustále ponižuje. Jednoho dne najde v jeho telefonu zprávy, kde se chystá odejít s jinou ženou, a přitom se vysmívá tomu, jak ji zničil a že si stejně nikdy nic nedovolí. Partner se jí navíc posmívá přímo před ní a provokuje ji. V ten moment žena ztratí vnitřní rovnováhu. Sáhne po noži a partnera bodne. Na následky zranění muž zemře. Následně se žena psychicky zhroutí, nechá na místě vše a volá záchrannou službu. Nehájí se tím, že její čin byl správný, ale přiznává, že situaci nezvládla, že jednala v návalu emocí a že nikdy předtím nic podobného neudělala. V běžném životě je klidná, zodpovědná, pracuje, stará se o děti a nikdy neměla potíže se zákonem. Její obhajoba spočívá v tvrzení, že v oné konkrétní chvíli ztratila sebekontrolu, že její reakce byla sice nepřiměřená, ale pochopitelná vzhledem k dlouhodobému utrpení a okamžitému psychickému tlaku. Usiluje o to, aby soud zvážil její lidské selhání v mimořádné situaci a neposuzoval ji pouze podle následku, ale i podle okolností, které k němu vedly.

⁷³ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law* s. 13

⁷⁴ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction* s. 145.

⁷⁵ Tamtéž s. 133.

Hart kritizoval přístup, který by považoval všechny pachatele za stejně odpovědné bez ohledu na jejich schopnost racionálního uvažování. Poukazoval na to, že trestní systém by měl rozlišovat mezi osobami, které plně rozuměly svému jednání, a těmi, které kvůli jinému omezení nebyly schopny jednat jinak. Podle Harta je spravedlnost zajištěna tehdy, pokud trestní právo bere v úvahu nejen samotný čin, ale i stav mysli pachatele v době jeho spáchání.⁷⁶

Při obhajobě se často řeší příčinná souvislost mezi jednáním obžalovaného a výsledkem. Pokud někdo poskytne jinému nástroj, který je následně použit ke spáchání trestného činu, měl by být považován za spolupachatele? A co v případě, že jeho pomoc byla tak malá, že by k činu došlo i bez ní? Tyto otázky ukazují, jak složité je určit odpovědnost a míru zavinění.⁷⁷

Hart se také zaměřoval na otázku přísné odpovědnosti, tedy situace, kdy je osoba potrestána, i když nejednala se zlým úmyslem, nebo si nebyla vědoma svého protiprávního jednání. Tento přístup považoval za problematický, protože narušuje základní princip spravedlnosti, podle něhož by trest měl odrážet míru zavinění. Pokud není pachatel schopen pochopit důsledky svého jednání nebo jednal v dobré víře, pak by neměl být trestán stejně jako ten, kdo se vědomě rozhodl porušit zákon.⁷⁸

Jedním z historických problémů, které se řeší dodnes, je, zda lidé mají absolutní povinnost dodržovat zákony, nebo zda existují situace, kdy je morálně oprávněné je porušit. Pokud právo nařizuje něco, co je v rozporu s hlubokým morálním přesvědčením, může se člověk dostat do etického dilematu. Například v období segregace v USA byli černoši podle zákona považováni za méněcenné a museli se řídit diskriminačními pravidly. Mnoho lidí, včetně Martina Luthera Kinga, se proti těmto zákonům postavilo formou občanské neposlušnosti, protože je považovali za nemorální.⁷⁹

Hart tedy obhajobu v trestním právu vnímal jako princip, který umožňuje právnímu systému rozlišovat mezi různými úrovněmi odpovědnosti a zajistit, že trestání jednotlivců bude odpovídat nejen výsledku jejich činů, ale také jejich schopnosti jednat

⁷⁶ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. s. 147.

⁷⁷ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 78.

⁷⁸ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. s. 132.

⁷⁹ ZACHARY, Hoskins a DUFF, Antony. Legal Punishment. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2024 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). Online. 2.1.2001, 10.12.2021. Dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2024/entries/legal-punishment/>>.

jinak. Obhajoba se v jeho pojetí neomezuje jen na formální právní mechanismus, ale je hluboce propojena s otázkami spravedlnosti, lidské odpovědnosti a morálního posuzování jednání ve specifických situacích.⁸⁰

Myslím si, že trestní právo by mělo jasně rozlišovat mezi lidmi, kteří úmyslně ubližují ostatním, a těmi, kteří to dělají například kvůli tomu, že se nedokážou ovládat nebo jsou pod tlakem okolí. Je důležité, aby právo umožnilo omluvit nebo ospravedlnit jednání lidí, kteří třeba nebyli schopní jednat jinak kvůli své psychice, emocím nebo nějakému nátlaku. Podle mě je fér, když právo bere v potaz nejen to, co člověk udělal, ale také proč to udělal a zda byl vůbec schopný jednat jinak.

7.1 Sebeobrana

Sebeobrana je jedním z nejdiskutovanějších témat, co se práva týče, která ospravedlňuje použití síly k odvrácení hrozby. Cowley a Padfield se věnují nejen tradičnímu pojetí sebeobrany, ale také jejímu uplatnění v případech domácího násilí, kde se oběti brání vůči dlouhodobému týrání.⁸¹

Aby byl čin považován za oprávněnou sebeobranu, musí splňovat několik podmínek. První z nich je, že hrozba musí být věrohodná, vážná a bezprostřední. To znamená, že osoba se nesmí bránit pouze preventivně, ale pouze tehdy, když je přímo ohrožena. Další podmínkou je přiměřenost reakce. Pokud je například útočník neozbrojený a obránce ho smrtelně pobodá, může být taková reakce považována za nepřiměřenou. Třetí zásadou je princip „poslední možnosti“, což znamená, že obránce musí prokázat, že neměl jinou možnost než použít sílu. Výjimkou je castle principle („můj dům, můj hrad“), podle něhož člověk není povinen utíkat, pokud se brání ve vlastním domově.⁸²

Specifickým problémem sebeobrany je její uplatnění v případech domácího násilí. Tradiční právní systémy byly dlouho nastaveny tak, že sebeobrana byla uznána pouze v situacích, kdy byla reakce na útok okamžitá. To však vedlo k nespravedlnostem, zejména v případech, kdy oběti domácího násilí reagovaly až po dlouhodobém týrání.¹⁰⁰

⁸⁰ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. s. 181.

⁸¹ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 127.

⁸² Tamtéž s. 127-128.

Příkladem je případ Kiranjit Ahluwalia, která byla po deset let vystavena brutálnímu fyzickému a psychickému týrání svým manželem. Jednoho dne, po dalším z jeho útoků, počkala, až usne, polila ho benzínem a zapálila. Muž na následky popálenin zemřel a Ahluwalia byla odsouzena za vraždu, protože její čin nebyl okamžitou reakcí na útok. Soud ji tedy neuznal jako osobu jednající v sebeobraně. Po odvolání se však podařilo změnit rozsudek na zabití s odůvodněním, že dlouhodobé násilí způsobilo psychický stav, který ovlivnil její rozhodování. Tento případ se stal přelomovým a vedl k právním reformám, které umožnily soudům lépe zohlednit kontext domácího násilí při posuzování sebeobrany.⁸³

Z filozofického hlediska se sebeobrana opírá o argument, že útočník neztrácí právo na život tím, že zahajuje útok. Tento princip se však komplikuje v případech tzv. nevinného agresora. Co, když útočníkem není vědomý zločinec, ale například duševně nemocný člověk, který si neuvědomuje, co dělá? V takovém případě představuje reálnou hrozbu, ale zároveň nelze říct, že si zaslouží smrt stejným způsobem jako vědomý útočník.⁸⁴

Myslím si tedy že sebeobrana je z větší části etická otázka, která vyžaduje důkladné posouzení okolností každého jednotlivého případu. Moderní právní systémy se vyvíjejí, aby lépe rozlišovaly mezi tradičními formami sebeobrany a případy obětí dlouhodobého násilí, které reagují se zpožděním. Právní reformy inspirované případy jako Ahluwalia ukazují, že sebeobrana nemusí být vždy okamžitou reakcí, ale může vycházet i z dlouhodobého utrpení a hromaděného strachu.

7.2 Snížená odpovědnost

Na závěr se Christopher Cowley a Nicola Padfield ve své práci věnují snížené odpovědnosti, která umožňuje zmírnit trestní odpovědnost pachatelů, jejichž duševní stav byl v době činu narušen. Nejčastěji se uplatňuje u vražd, kdy může vést ke změně kvalifikace činu na zabití, což obvykle znamená mírnější trest. Na rozdíl od úplné nepřičetnosti je pachatel stále odpovědný za své jednání, ale soud uznává, že jeho schopnost ovládat se nebo rozumět svému činu byla výrazně omezena. Zároveň je zde hranice, za kterou už obhajoba snížené odpovědnosti neplatí: samotné emoce, včetně

⁸³ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 131.

⁸⁴ Tamtéž s. 126.

silného vzteku, úzkosti nebo zoufalství, nestačí. Pokud nejsou podloženy odborným nálezem duševní poruchy, nelze je využít jako důvod pro změnu právní kvalifikace.⁸⁵

Ve své práci se Christopher Cowley a Nicola Padfield podrobně věnují institutu snížené trestní odpovědnosti, který umožňuje soudům zmírnit právní hodnocení skutku u pachatelů, jejichž duševní stav byl v době činu závažně narušen, ale ne natolik, aby zcela vylučoval jejich odpovědnost, jako je tomu u nepřičetnosti. Tato koncepce se v anglickém právu nejčastěji uplatňuje u vražd, kdy může vést ke změně právní kvalifikace činu na zabití, což obvykle znamená podstatně mírnější trest.⁸⁶

Zásadní rozdíl mezi sníženou odpovědností a nepřičetností spočívá v tom, že pachatel při snížené odpovědnosti zůstává právně odpovědný za svůj čin. Není tedy zcela „nevinný“, ale soud přihlédne k tomu, že jeho schopnost chápat povahu svého jednání nebo se ovládat byla v důsledku duševní poruchy výrazně oslabena. Na rozdíl od obhajoby tzv. „ztráty kontroly“, která se může zakládat na silných emocích, jako je hněv po dlouhodobém týrání, vyžaduje snížená odpovědnost lékařské potvrzení duševní poruchy a doložení kauzální souvislosti mezi touto poruchou a spáchaným činem.⁸⁷

Podle Cowleyho a Padfield musí být snížená odpovědnost doložena lékařskými důkazy a souviset s nějakým duševním onemocněním, nebo poruchou. Na rozdíl od obhajoby „ztráty kontroly“ musí být tento stav odborně potvrzen a prokázáno, že měl přímý vliv na jednání pachatele. Ztráta kontroly naproti tomu nemusí být spojena s diagnostikovanou nemocí a může vycházet z dlouhodobého týrání nebo silné provokace. Tato úprava tedy vytváří prostor pro humanizaci trestního procesu: dává soudům nástroje, jak spravedlivě zohlednit složitost lidské psychiky, aniž by zároveň popřely princip odpovědnosti. Cowley a Padfield tak koncepci snížené odpovědnosti chápou nejen jako právní institut, ale také jako důležitý nástroj pro dosažení spravedlnosti ve světě, kde hranice mezi racionálním jednáním a duševním strádáním bývají neostře.⁸⁸

Cowley a Padfield upozorňují, že snížená odpovědnost musí být doložena odbornými důkazy, zpravidla znaleckými posudky z oblasti psychiatrie nebo klinické psychologie. Nestačí, že pachatel tvrdí, že byl v době činu „mimo sebe“ nebo že si

⁸⁵ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction*, s. 141

⁸⁶ Tamtéž s. 137

⁸⁷ Tamtéž s. 138

⁸⁸ Tamtéž s. 142

„nepamatuje“. Musí být prokázáno, že trpěl duševní poruchou, která měla přímý vliv na jeho rozhodování a chování. Může se jednat o stavy, jako je psychóza, těžká deprese, bipolární porucha, nebo některé typy poruch osobnosti.¹⁰⁶

Pro ilustraci si představme následující případ: muž trpící paranoidní schizofrenií uvěří, že ho jeho soused pronásleduje a chce mu ublížit. V tomto bludu, který považuje za realitu, jedné noci vtrhne do sousedova domu a usmrtí ho. Později odborné posudky prokážou, že muž v době činu trpěl aktivní psychózou, která zásadně narušila jeho schopnost rozeznat realitu a posoudit následky svého jednání. V takovém případě může být uplatněna obhajoba snížené odpovědnosti – pachatel zůstává odpovědný, ale soud uzná, že nejednal s plnou schopností porozumět a ovládat se. Místo odsouzení za vraždu tak může být uznán vinným ze zabití a uložen mu trest, který zohledňuje jeho zdravotní stav, případně i povinná léčba.⁸⁹

Tento koncept vychází z širší filozofické představy, že trestní právo by mělo být nejen represivní, ale i spravedlivé a mělo by rozlišovat mezi těmi, kteří se dopouštějí činů chladnokrevně a s plným vědomím, a těmi, jejichž schopnosti byly v době činu vážně narušeny. Cowley a Padfield zmiňují, že přiměřená reakce státu musí zohledňovat nejen skutkovou podstatu, ale i duševní stav pachatele. Trest má být zasloužený, ale nemá být slepý vůči individuálním okolnostem.⁹⁰

Hart se ve své práci zabývá pojmem snížené odpovědnosti, který byl do anglického práva zaveden v roce 1957. Tento zákon umožňuje snížení trestu z vraždy na zabití v případech, kdy pachatel trpěl abnormalitou duševního fungování, která významně ovlivnila jeho schopnost ovládat své chování nebo si plně uvědomovat své jednání. Také poukazuje, že zavedení snížené odpovědnosti mělo významný dopad na počet vykonaných poprav v Anglii. Po přijetí zákona došlo k drastickému poklesu počtu vykonaných trestů smrti, přičemž mezi lety 1957–1964 se průměrný roční počet poprav snížil na pouhé čtyři případy, oproti průměrným třinácti popravám ročně v období 1952–1955.⁹¹

Autoři vnímají sníženou odpovědnost jako možnost, soudům brát v úvahu psychický stav obžalovaných a zajistit spravedlivější rozhodování. Pachatelé, u nichž je

⁸⁹ COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, *The philosophy of criminal law: An Introduction* s. 139

⁹⁰ Tamtéž s. 140

⁹¹ HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. s. 191

tato obhajoba úspěšná, nejsou zcela osvobozeni od trestu, ale jejich trest může být mírnější nebo přizpůsobený jejich zdravotnímu stavu, například formou psychiatrické léčby. Tento přístup pomáhá vyvážit odpovědnost za trestné činy s principem spravedlnosti a lidskosti.

Závěr

Trestní odpovědnost je hlavním činitelem právního systému, neboť určuje, za jakých podmínek může být člověk volán k odpovědnosti za své jednání. V průběhu této práce bylo ukázáno, že posuzování odpovědnosti není pouhým technickým procesem aplikace zákonů, ale zahrnuje morální, filozofické a společenské otázky, které jsou neodmyslitelnou součástí právní teorie i praxe. Práce se zaměřila na různé formy zavinění, příčinnou souvislost mezi jednáním a následkem, otázku spoluviny a možnosti obhajoby, přičemž se opírala o teoretické postupy H.L.A. Harta, Christophera Cowleyho a Nicolý Padfield, kteří nabízejí různé přístupy k analýze těchto otázek a jejich práce přispívá k lepšímu a hlubšímu pochopení fungování trestního práva ve společnosti.

Jedním z hlavních závěrů této práce je skutečnost, že trestní odpovědnost je založena nejen na samotném jednání pachatele, ale především na jeho vnitřním nastavení, tedy na tom, do jaké míry si byl vědom svého jednání a jeho možných důsledků. Úmysl, lehkomyšlnost a nedbalost představují různé úrovně zavinění, které mají přímý dopad na určení viny a výši trestu. Úmyslné jednání je považováno za nejzávažnější, protože pachatel vědomě směřoval k dosažení škodlivého výsledku. Lehkomyšlnost se týká případů, kdy si pachatel uvědomoval riziko, ale rozhodl se ho ignorovat. Nedbalost je naopak spojena se situacemi, kdy si pachatel riziko neuvědomoval, ale měl by si ho být vědom. Tento hierarchický systém umožňuje spravedlivě rozlišovat mezi jednotlivými činy a přizpůsobovat trest odpovídajícím okolnostem.

Trestní odpovědnost nelze posuzovat izolovaně od příčinné souvislosti mezi jednáním a výsledkem. Jak ukázal Hart, právo musí určit, do jaké míry bylo jednání pachatele skutečnou příčinou škodlivého následku. Ne každá činnost, která něčemu předcházela, je příčinou v právním smyslu. Pokud dojde k přerušení příčinného řetězce například zásahem třetí osoby nebo nepředvídatelná událost, může být odpovědnost pachatele snížena nebo zcela vyloučena. To ukazuje, že právní hodnocení příčiny je více než jen logická úvaha o vztahu mezi příčinou a následkem, ale také morální a právní otázka spravedlivého přičítání odpovědnosti.

Dalším důležitým tématem této práce byla spoluvina, která se týká situací, kdy na trestném činu participuje více osob. Právo rozlišuje mezi hlavním pachatelem,

spolupachatelem a osobou, která trestný čin umožnila či usnadnila. Právní úprava spoluviny odráží snahu o postih nejen těch, kdo čin přímo spáchali, ale i těch, kteří se na něm podíleli nepřímě. Současně se však řeší otázka, zda je spravedlivé, aby byli spolupachatelé trestáni stejně jako hlavní pachatelé. Tento problém souvisí s hledáním rovnováhy mezi odpovědností jednotlivce a jeho skutečným příspěvkem k trestnému činu.

Neoddělitelnou součástí trestní odpovědnosti je také obhajoba, která umožňuje zohlednit specifické okolnosti, jež mohou mít vliv na posouzení viny pachatele. Hart ve své práci rozlišoval mezi ospravedlněním a omluvou, což je dělení, které umožňuje rozlišovat mezi jednáním, které je za určitých podmínek považováno za přijatelné (například nutná obrana), a jednáním, kde sice došlo k trestnému činu, ale pachatel nebyl schopen jednat jinak (například pokud byl donucen k činu pod hrozbou násilí). Tyto úvahy ukazují, že právní systém musí brát v potaz nejen objektivní skutkovou stránku trestného činu, ale i subjektivní okolnosti, které mohly ovlivnit pachatelovo jednání.

Tato práce se rovněž věnovala nedokonané trestné činnosti, tedy případům, kdy pachatel zahájil trestnou činnost, ale z různých důvodů ji nedokončil. Hart poukazoval na to, že je otázkou, zda by měli být neúspěšní pachatelé trestáni mírněji než ti, kteří svůj čin dokonali. Pokud se například dva lidé pokusí někoho zavraždit, ale pouze jeden uspěje, zatímco druhému zabrání náhodná okolnost, není jasné, zda by měl být druhý pachatel posuzován mírněji. Právní systémy se snaží vyvážit úmysl pachatele s konkrétním výsledkem jeho jednání, což vyvolává otázky o roli náhody v trestním právu.

Jedním z témat, které se v práci objevilo, je také morální náhoda, tedy situace, kdy pachatelé jednají stejně, ale důsledky jejich činů se liší v důsledku nepředvídatelných faktorů. Hart i Cowley s Padfield upozornili na skutečnost, že trestní právo často přikládá velkou váhu výsledku činu, což může vést k nespravedlivému hodnocení odpovědnosti. Pokud například dva řidiči řídí nebezpečně vysokou rychlostí, ale jen jeden z nich způsobí nehodu, může být trestán přísněji, i když jejich jednání bylo totožné. Tento přístup vyvolává otázky o tom, zda by trest měl být založen primárně na úmyslu a riziku, nebo na skutečných následcích činu.

Závěrem lze říct, že trestní odpovědnost je mnohvrstevnatá a nelze ji redukovat pouze na otázku „byl spáchán trestný čin, nebo ne?“. Právo se neomezuje jen na popis skutkových podstat, ale zabývá se i tím, jakým způsobem lze spravedlivě určit odpovědnost jednotlivce, jaké faktory mají být brány v úvahu při posuzování zavinění a jaké okolnosti mohou odpovědnost zmírnit nebo zcela vyloučit. Tato práce ukázala, že trestní právo není jen technickým souborem pravidel, ale reflektuje hlubší otázky morálky, spravedlnosti a individuální odpovědnosti.

Zkoumání těchto otázek není důležité jen pro právníky a filozofy, ale i pro společnost jako celek. Právní systém, který dokáže vyvážit spravedlnost s přiměřeností trestů, posiluje důvěru lidí v právní stát. Trestní právo tedy musí nejen chránit společnost před škodlivým jednáním, ale zároveň respektovat práva jednotlivců a principy odpovědnosti, které jsou základem demokratického právního řádu.

Tato práce tedy ukázala, že správné pochopení trestní odpovědnosti vyžaduje nejen právní znalosti, ale i etickou a filozofickou reflexi, neboť pouze tak lze zajistit spravedlivé rozhodování v otázkách, které mají zásadní dopad na lidské životy.

Zdroje

COWLEY, Christopher, PADFIELD, Nicola, 2024. *The philosophy of criminal law: An Introduction*. London and New York: Routledge - Taylor & Francis Group.

HART, H. L. A., 2008, *Punishment and responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. Second Edition. Oxford: University Press.

ZACHARY, Hoskins a DUFF, Antony. Legal Punishment. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2024 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). Online. 2.1.2001, 10.12.2021. Dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2024/entries/legal-punishment/>>. [cit. 2025-01-19].

NELKIN, Dana K. Moral Luck. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2025 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). Online. 26.1.2004, 20.1.2025. Dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2025/entries/moral-luck/>>. [cit. 2025-02-14].